

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Undersöka genom att skissa -en metod att uppleva en plats genom olika skisstekniker

Sara Holmberg

Examensarbete 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet,
Institutionen för stad och land
Uppsala 2019

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
Nivå: Avancerad A2E
© 2019 Sara Holmberg
Titel på svenska: Undersöka genom att skissa - en metod att uppleva en plats genom olika skisstekniker
Title in English: Investigate by sketching - a method to experience a place through various sketch techniques
Handledare: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Thomas Oles, SLU, institutionen för stad och land
Omslagsbild: 1-minutersskiss i akvarell av författaren
Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Alla skisser, foton och illustrationer ägs av författaren.
Originalformat: A3
Nyckelord: platsanalys, platsbesök, skissa, skisstekniker
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Sammanfattning

Landskapsarkitekter använder ofta skissen för att utforska och att förmedla idéer. Men skissandet kan även vara en del av ett analyskedje, exempelvis vid ett platsbesök där en befintlig plats analyseras med dess skala, linjer, topografi med mera. I denna typ av utforskande skisser är det själva undersökningen som står i fokus och skissen är ett hjälpmedel i att fokusera och bli medveten om platsens karaktär och sammanhang.

Denna typ av utforskande skisser som fungerar som en metod att uppleva en plats är vad denna uppsats handlar om. Själva syftet är att undersöka hur olika skisstekniker påverkar tecknarens uppfattning av en plats. Frågan som ställs är hur valet av skissteknik påverkar mina intryck av en plats samt den fördjupade frågan hur jag uppfattar skillnaden mellan att använda en enskild teknik jämfört med att blanda en svartvit teknik med färg. Platsen där undersökningarna utfördes var i en parkmiljö, Källparken i Uppsala.

Skisserna utfördes med olika material: blyerts, tusch, akvarell och färgpennor. Dessa skisstekniker har olika uttryck och egenskaper vilka undersöktes och utvärderades. Eftersom ett platsbesök kan variera i tid undersöktes även tidsaspekten och skisserna utfördes under olika lång tid. Skisserna i de enskilda teknikerna utfördes under två veckor då jag samtidigt skrev ned vilka intryck jag fick för varje skiss. Efter en utvärdering fördjupades sedan undersökningen till blandtekniker.

Resultaten visar att intrycken påverkas främst av om man använder sig av en svartvit skissteknik eller skissar med färg. Att skissa med akvarell i en färg ger en tydlig inblick i platsens valörer. Med färgpennor dras blicken till det som sticker ut färgmässigt jämfört med en svartvit skissteknik då intrycken blir mer generella. Skisser i färg tar längre tid att utföra och jämfört med skisser i blyerts eller tusch undersöker skisser i färg oftast några få färgrika objekt med deras olika färgnyanser. Blyertspennornas olika hårdhetsgrader kan utnyttjas för att utforska detaljer och skuggor. Skisser med tusch förenklar motivet och är en hjälp i att se de grundläggande strukturerna på platsen.

Att blanda färgpennor med tusch resulterar i att mer av platsens sammanhang kan utforskas när de grundläggande strukturerna i förgrunden, exempelvis linjer, skissas upp med tusch. Platsens färger och nyanser dominerar intrycken men är nu starkare sammankopplade med omgivningen. Skisser kombinerade med tusch och akvarell i en färg kan undersöka omgivningens skala och volymer på ett bättre sätt än övriga skisstekniker. Snabba skisser visar sig bra för att studera övergripande karaktärer som linjer samt de mest utmärkande färgerna. Skisser på en timme ger möjlighet att bli närvarande på platsen, se hur skuggorna vandrar samt utforska detaljer och färger. Skisser som utförs på 15 minuter är lämpliga för att studera både de övergripande karaktärerna på platsen samt delar av dess sammanhang.

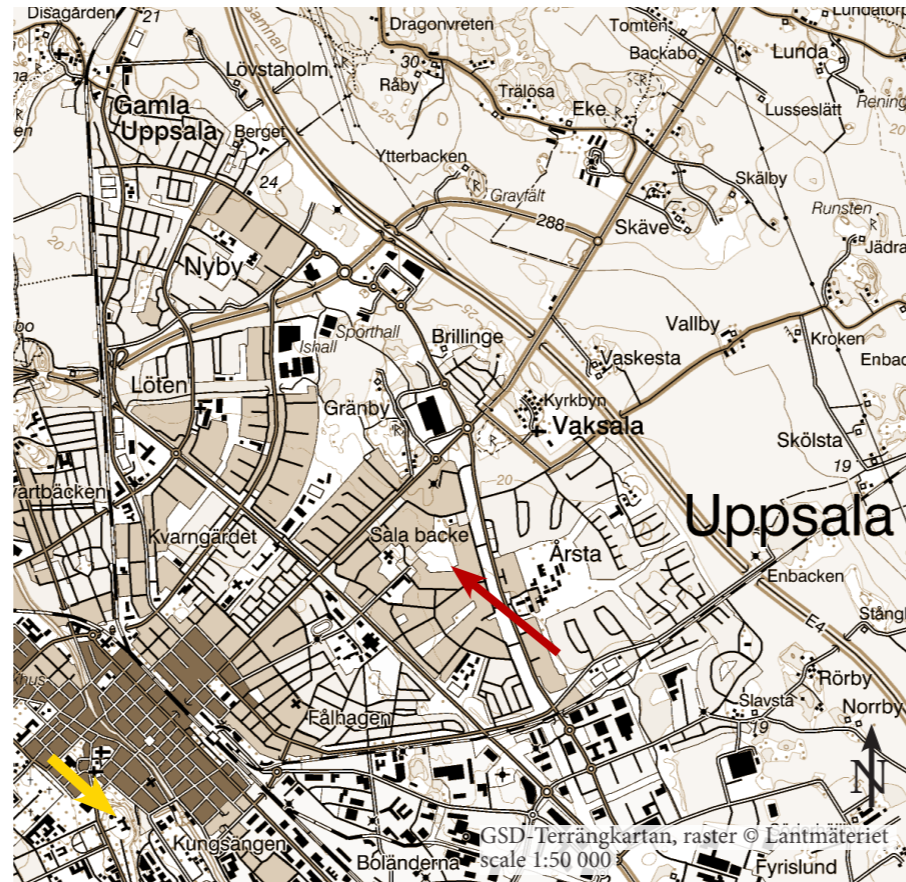
Summary

This essay is about sketching, a method that can be used for many reasons. Landscape Architects often use the sketch to explore and communicate ideas. According to Pirjo Birgerstam in her book *Skapande handling: om idéernas födelse* (2000, p. 164), architects often relate to sketching as a process. The sketch is a searching rather than an object, she writes, which in the end produces something new. Sketches are therefore often associated with the design process. But sketches can also be used as a tool on site visits, to help focus and understand the different scale and directions at a place.

Caroline Lavoie (2005) thinks that it is important for landscape architects to gain a deeper understanding and connection to a place with its surroundings, she writes: “drawing in the landscape creates an awareness of place that is a distinct form of information gathering and of understanding the landscape setting” (Lavoie 2005, p. 13). Sketching helps her to focus and become more aware of the environment. By spending time in a place she can experience how the site changes during the day. Furthermore, through the sketch Lavoie can process the information and the impressions she receives. In these exploratory sketches the survey itself is at the center, and the existing place is analyzed because of what it is and not of what it can become. I wanted to investigate these kinds of exploratory sketches and I used a park environment to do this.

Källparken is a park in Uppsala with both open and closed areas. It is surrounded by houses and in the south part there is a square. The topography varies in the park and lots of different activities can be taken place here. In this park lots of different aspects can be investigated.

There are however different kinds of sketch techniques. Sketching can be done with techniques such as pencil, ink, watercolour and colour pencils. These techniques can be sketched on paper but have different expressions. Pencils can vary in hardness and create different hues, which can be used to show light conditions for example. The black colour of ink requires simplifying the motive. Colour pencils allow you to take advantage of the different colour tints that are found at the place, and watercolour can be varied in many ways with its transparency. However, if the sketch helps us investigate and process different types of information, can it also be important what type of sketch technique we use? Can the technique affect how we perceive the place?

The park is situated in the eastern part of Uppsala, marked by a red arrow, Uppsala Castle is marked by a yellow arrow.

Källparken. The area where the sketches are made is marked with red. The square can be seen in the left corner of the orthophoto.

Purpose

The purpose with this paper is to examine how various sketch techniques can influence the sketcher's perception of a place. The result can be a help to choose sketching techniques on site visits, depending on how long the visit will last, and what should be investigated.

Research questions

- How will the choice of sketch technique influence my impressions of Källparken?

The results of this question lead to a further investigation with the question:

- How will I perceive the difference between using one single sketch technique compared with mixing a black-and-white technique with a colour sketch technique?

Limitations

The sketches are freehand sketches and are made on drawing paper. The place for the investigation is in the northern part of the park. In this area there is a pergola with benches and a table, plantings and some built structures. The area is close to one of the entrances of the park and provides views toward Uppsala castle.

Target group

Architects and other people interested in sketching who would like to investigate a place with sketches.

Method

Since the research questions are based on my impressions and perceptions, the most useful method is introspection or self-observation. According to Frostling-Henningsson (2004, pp. 167-186) introspection is to start from one's own experience and the method has been used for a long time but was developed during the 19th century. She explains that the method can be based on different technologies, for examples diaries. Frostling-Henningsson writes that these notes should be subjective and include self-reflections, and the notes contains often small details which can give a new and deeper insight to the study.

The method I used to conduct my study consists of three parts: Sketches, Evaluation and Deeper studies.

This is a timeline of my method. I started with sketches, evaluated them and then went into deeper studies.

Sketches

I chose to sketch the place from different angles during 1 minute, 15 minutes as well as 60 minutes. The time limits were chosen in order to evaluate how the techniques work during different time periods since a place visit may vary in time. I also wanted to know how much I was able to sketch during these different time limits to get a grasp of what kinds of impressions I could investigate. The paper had three different sizes because I wanted to examine if there would be any differences in my sketches and motif depending on the size. I used pencils, ink, water colour with only one colour and colour pencils. After I finished one sketch I wrote down some of the impressions I got during the sketching.

Evaluation

I evaluated all of my reflections and sketch techniques. The evaluation showed that sketching with pencils made me pay attention to small details close to me. Ink helped me to reduce and simplify the sketches and I experienced the main features at the place. My evaluation of sketching with water colour with only one colour was that it helped me to study hues and values, what was light and what was dark on the site. But I also experienced spacing, what existed between the wall and the roof of the pergola for example. The evaluation of colour pencils finally, gave a strong focus on colour, tint and shade. Colour sketches were also more focused on one or a few colourful objects compared with pencil and ink sketches. In the evaluation of time limits quick 1 minute sketches focused on basic structures such as lines and the most characteristic colours of a place. Sketches made during 60 minutes made it possible to be present and to experience how the light changed but also to study details and colours. 15 minutes were evaluated suitable for sketching and studying basic structures as well as some of the context of the place.

In the evaluation I furthermore put together a list of 10 aspects from two of my sources, Lavoie (2005) and Reid (2002, pp. 5, 52, 155), and evaluated the sketch techniques from those aspects. The aspects were: scale, lines, boundaries, views, vegetation, topography, surface, colour, change over time and context. I also

added values to my aspects, since it is mentioned in my reflections but not dealt with by Lavoie and Reid. I compared my sketches and reflections to the aspects and examined if some of the aspects were mentioned or sketched. The result was compiled in a table that is intended to work as an overview, to help choose a sketch technique and time limit for a specific aspect investigation. From one of my results I chose to go into deeper studies.

Deeper studies

During the third part, Deeper studies, I wanted to know if there were any differences between using one single sketch technique compared with mixing a black-and-white technique with a colour sketch technique. I tried this out during two different time limits: 15 minutes and 60 minutes. I combined ink with colour pencils and water colour technique on A4 paper size.

Conclusion

My conclusion, based on the reflections and aspects, is that the context is better experienced in mixed techniques. To sketch with ink goes fast and helps to explore the main features in the foreground. Colour pencil technique then seek out the most colourful objects and observe the place from a colour perspective. A combination of ink and colour pencils therefore works well to examine context, scale and colour. A combination with ink and water colour makes it easier to investigate context, but also volumes. This mixed technique requires however more time and 15 minutes may be a little bit too short.

Discussion

All of my results are of course subjective since they are formed and limited by my experience and ability, but that is also the result of using introspection as a method. Some of the results can however be practiced in a general way. Quick sketches will for example focus on prominent features such as lines and sketches made during a longer time period can study context and views more close.

To use introspection as a method have the advantage of self-observation which in this study was necessary to get answers to my questions. Notes from the diary, as Frostling-Henningsson (2004, pp. 167-186) writes, make it easier to analyze and find small details that in the end will be interesting, such as the words hues and values. The method is as already mentioned subjective, which also can be problematic. Another person will have different results since the impressions are individual and for example based on background, abilities and interests. A similar study with several participants would provide more data for an analysis and possibly be able to draw more general conclusions for how the impressions are affected by different sketch techniques.

I am not used to sketching and was not familiar with some of the sketch techniques that I used. Because of this I needed to acquaint myself with both the sketching and the sketch techniques. This process is reminiscent of the searching that Birgerstam (2000, p. 164) mentions: the search toward something to grasp. I learned a lot but it probably affected my impressions. If I had been more familiar with the techniques I might have had other impressions.

Since the sketches were made during the winter it was cold to be outside sketching. Sometimes it was hard to focus on my motif because I was freezing. If this investigation had been made during another time of the year I might have explored other things. The vegetation would have looked different and it would have screened some of the views. I also returned to the same place to make my sketches. Because of this I became more and more acquainted with it and some of the "new" things I learned while sketching might not have anything to do with the sketch technique.

My main conclusion of this exploration of sketch techniques and impressions, is the big difference between black and white techniques and colour. I primarily sketch with ink and the emphasis of colour and tints gave me a new experience. As soon as I sketched with colour my focus changed toward the colours of the place and enriched my experience.

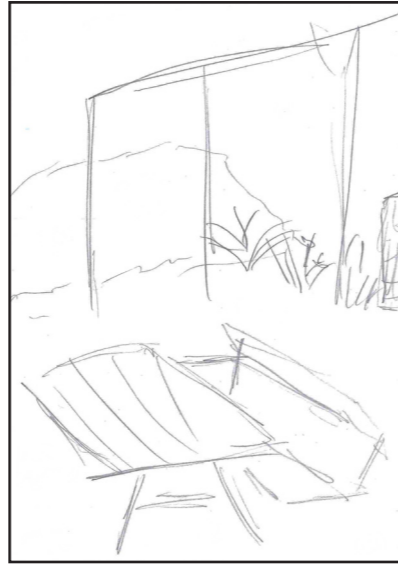
Result: Sketches with reflections

To the right there are some examples of my sketches. The first column shows sketches and reflections made with pencils on paper size A5 during 1, 15 and 60 minutes. In the second column there are some examples of sketches made in different techniques during 15 minutes on paper size A4.

The aspects I found in my sketches and reflections during my evaluation are presented below the reflection of each sketch.

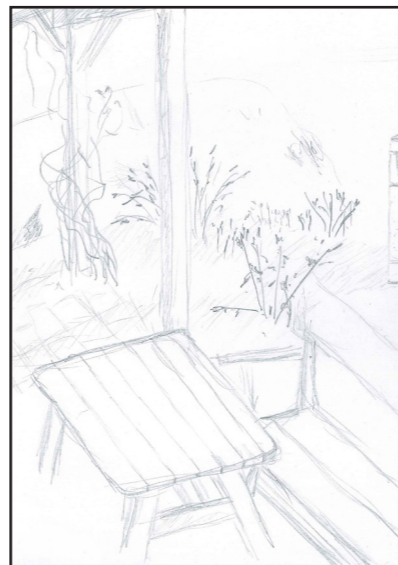
Pencils on paper size A5

1 minute

My impressions are formed by contours and lines. The rock creates a height difference and the larger perennials are studied.

Aspects: lines, boundaries, vegetation, topography, surfaces

15 minutes

I examine the nearest surroundings and enjoy the sun. I observe the paver in the pergola where there is no snow.

Aspects: lines, views, vegetation, topography, surfaces

60 minutes

I experience how the character of the place alter when the sun sets. I become aware of the area on the other side of the perennial beds and examine the entrance and the houses beyond. I perceive the different shades of the perennials and enjoy the warm sun.

Aspects: scale, lines, boundaries, views, vegetation, values, topography, surfaces, colour, time, context

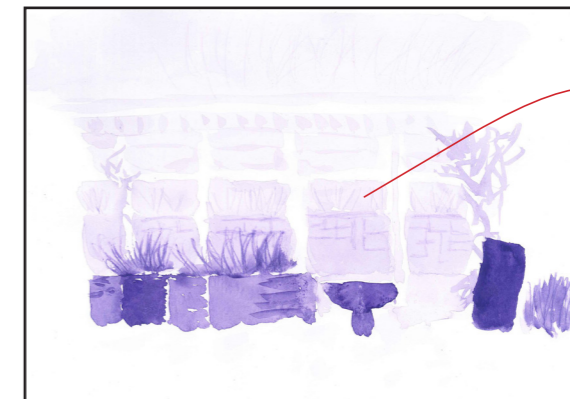
Sketches on paper size A4, 15 minutes

Ink

I observe the main features in the surrounding and some details.

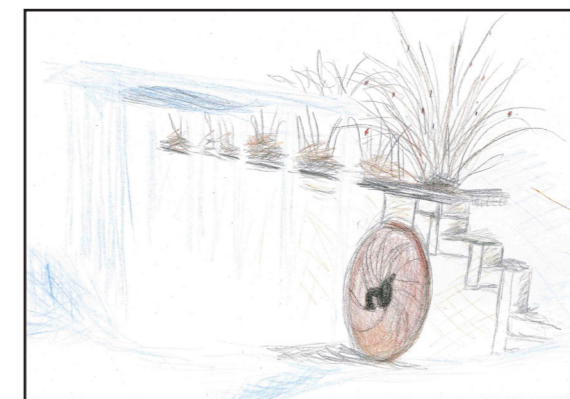
Aspects: scale, lines, boundaries, views, vegetation, topography, surfaces, context

Water colour

I observe the tints and the spacing between the pergola and the wall.

Aspects: scale, lines, boundaries, vegetation, values, topography, surfaces

Colour pencils

I experience the hues and tints, especially of one object, the millwheel since it is distinguished in colour.

Aspects: lines, boundaries, vegetation, topography, surfaces, colour

Result: Deeper studies

To the right my sketches in mixed techniques are introduced. My reflections are presented below each sketch as well as the aspects.

15 minutes

It feels stressful to switch between ink and colour pencils, but I do not get stuck in one single object as I did when I sketched with only colour pencils. I can experience and examine the surroundings and their colours as well.

Aspects: scale, lines, boundaries, views, vegetation, topography, surfaces, colour, context

Ink and water colour

I feel much stressed and it is hard to estimate the time. It works well to explore the major objects in the foreground with ink, but the marked surface of the paper and the cold weather makes it hard to draw clear lines with ink. I think this technique is stressful in 15 minutes, I feel unsure what to examine and time is running.

Aspects: scale, lines, boundaries, vegetation, tint, topography, surfaces

60 minutes

When I sketch the foreground with ink it is easier to also explore the background with colour pencils. I experience the tints of the stones on the wall in grey, blue and red. The rose bushes have a beautiful colour in dark brown-red.

Aspects: scale, lines, boundaries, views, vegetation, topography, surfaces, colour, context

The background is explored with watercolour and the foreground with ink. I find that this is a good combination to understand context and scale. The watercolour examines volumes as well as values. The tall and white 10-storey house on the far right, however, is poorly visible in the picture since the water colour lightens when it dries.

Aspects: scale, lines, boundaries, views, vegetation, tint, topography, surfaces, colour, time, context

Innehåll

Sammanfattning	3
Summary	4
Introduktion.....	9
Bakgrund.....	9
Arkitektens sätt att skissa	9
Tekniker och material.....	10
Blyerts och tusch	10
Färgpennor.....	10
Akvarell	10
Papper	10
Källparken i Uppsala	11
Syfte.....	11
Frågeställningar.....	11
Avgränsning	11
Målgrupp.....	11
Metod.....	12
Material.....	12
Tid.....	12
Skisser	12
Teori och utvärdering.....	12
Fördjupning.....	12
Resultat skisser med reflektioner.....	13
Skisser 1 minut	14
Skisser 15 minuter.....	16
Skisser 60 minuter.....	18
Utvärdering.....	20
Blyerts.....	21
Tusch	21
Akvarell	21
Färgpennor.....	22
Tid.....	22
Sammanställning av aspekter, skissteknik och tid	22
Fördjupning	23
Jämförelse	25
Kombination tusch och färgpennor.....	25
Kombination tusch och akvarell	26
Slutsats	26
Diskussion.....	27
Referenser.....	29

Introduktion

Denna uppsats handlar om skissande. Enligt *Svensk ordlista* (2009) betyder ordet skiss en ”snabbt utförd teckning som fångar upp de viktigaste dragen i det avbildade som förberedelse till teckning, målning e.d.”; vidare kan ordet beteckna en ”preliminär version av text” eller ett ”kort prosastycke som betraktas som avslutat”. Dessa ordförklaringar indikerar att en skiss kan liknas vid ett utkast till något mer bearbetat eller en snabb överblick av ett ämne.

För en del personer är en skiss mer än ett substantiv. Pirjo Birgerstam försöker i boken *Skapande handling: om idéernas födelse* (2000, s.164) reda ut hur arkitekter använder ordet skiss. ”Skissen är – närmare besedd – ett skeende mot en gripbar idé. Skissen är inte skissandets mål, utan dess efterhand tillkommande spår. Skissen är en succesivt framväxande strategisk handelsplan. Den kan därför inte definieras meningsfullt på något annat sätt än genom att beskrivas som ett moment i ett handlingsförlopp.” Birgerstam (2000, s.164) En skiss innebär enligt detta citat snarare en process över tid och inte endast ett resultat på papper. Skissen får ta tid och är sökande vilket innebär något annat än en snabb överblick. Det sökande inslaget verkar dock vara den gemensamma nämnaren vare sig det rör sig om ett ting eller en process. Sökandet är viljan att komma fram till något, en målning, bok eller idé.

I denna uppsats behandlas det snabbt överblickbara samt skeendet över tid i form av undersökande skisser gjorda under olika tidsbegränsningar. Skisserna utgör ett utforskande där en plats undersöks med hjälp av olika skisstekniker för att bättre förstå den.

Bakgrund

I *Teckningsboken* (1992, ss. 8-11) nämner Titti Nyblom Gnosspelius att människor har kommunicerat och uttryckt sig med hjälp av bilder under lång tid och än i dag kan vi till exempel ta del av uråldriga grottmålningar som finns bevarade. Sättet att uttrycka sig på har skiftat genom tiderna. Hon nämner exempelvis egypternas stiliserade linjemönster och renässansens välavvägda linjer som skapade rumslighet i bilderna. Teckningar hade länge en lägre status jämfört med målningar och hon nämner att teckningskonsten under 1600-talet i Sverige främst bestod i dokumentation och som ett verktyg för arkitekter.

Huw Lewis-Jones och Kari Herbert, uppmärksammar i sin bok *Världens upptäckare: skisser och anteckningar från de stora äventyren* (2017, ss. 6-7, 13-18, 100-101, 137, 190-194, 300) hur upptäckare och äventyrare har använt sig av anteckningar och skisser för att dokumentera sina resor och upptäckter. I boken presenteras över 70 olika män och kvinnor, verksamma från 1500-talet och fram till i dag, vars skisser och målningar visar landskap, byggnader, växter, djur och urinvånare från olika delar av världen. Vissa av dessa bilder var till för att senare utgöra förlagor till konstverk som skulle visas upp offentligt medan andra var för privat bruk. De har använt sig av allt ifrån grafitstift, blyerts, tusch och tuschlavering till akvarell och olja i sina skisser. Oavsett vad målet med skissen var så var den värdefull för upphovsmannen. De strapatser och svårigheter som vissa bilder har skapats i vittnar om ett behov av att dokumentera och uttrycka sig i bild.

Enligt Nyblom Gnosspelius (1992, ss. 12-13) förändrades skissens status under 1800-talet då man upptäckte dess förmåga att fånga rörelse. Hon berättar hur teckningen vid denna tid spreds långt utanför de konstnärliga kretsarna via tidningarnas artikelillustrationer och skämtteckningar. Vid 1900-talets början kunde man se teckningar i annonser, reklam och inte minst serier.

Arkitektens sätt att skissa

Inom landskapsarkitektur används skissande för att utforska och förmedla idéer. Grant Reid skriver i *Landscape Graphics* (2002, ss. 8, 45, 155) att frihandsteckningar är en bra början när man vill undersöka sina idéer. Genom bland annat snabba perspektivbilder beskriver han att man kan visualisera, pröva och undersöka olika aspekter och komma framåt i sin designprocess. Han menar att skisser i form av perspektiv hjälper oss förstå hur en tänkt design kommer att upplevas med bland annat rumslighet, form och djup. Med skissens hjälp kan då en idé utvärderas och justeras till dess en färdig gestaltning kan presenteras anser han. Men skisser är även något som andra kan ta del av. Han påpekar att genom att åskådliggöra en idé kan andra framföra sina åsikter och tankar angående den. Detta är alltså en viktig metod både för den enskilda landskapsarkitekten och för beställaren som enligt Reid oftare har lättare att förstå en perspektivisk bild än en plan. Med hjälp av skisser som vyer och perspektiv kan alltså en beställare lättare granska och utvärdera om de idéer som presenteras är i linje med vad den vill ha.

Birgerstam (2000, ss. 9-10, 85) utforskar som tidigare nämnts hur arkitekter använder skissandet som arbetsmetod. Genom intervjuer med studenter och verksamma arkitekter försöker hon reda ut vad skissen och skissandet har för funktion i arbetet med att visualisera en idé. Hon upptäckte att skissandet hjälpte skissaren att röra sig inom skissen, både i rum och i tid vilket underlättar utforskandet av en idé. Birgerstam kallar detta för ett perspektivseende, eftersom det utgår från den plats eller det läge som rummet betraktas från.

Birgerstam (2000, ss. 86, 120-123, 129, 168-169) ser även att det finns ett aspektseende hos skissaren vilket betyder att arkitekten kan utforska sin skiss utifrån en mängd olika aspekter, exempelvis trafik och miljö. Hon anser att skissen är vägen till att skapa något konkret, en ny idé som ska ta form och bli materialiserad. Skissen är ett sätt i att undersöka idén och att kunna förmedla den till andra. Den förmedlande aspekten är viktig då arkitektens uppdrag är att skapa något åt andra och skissen utgör ett underlag till diskussioner och önskemål. Birgerstam anser dock att skissen för att vara en skiss måste vara undersökande och reflekterande, att hjälpa skissaren att upptäcka nya möjligheter.

Även Jadwiga Krupinska har utforskat arkitektens skissande i *Att skapa det tänkta: en bok för arkitekturintresserade* (2016, ss. 161-165, 169). Hon nämner att en skiss kan vara en förstudie eller en anteckning men anser att skissen främst är något som skapar bilder vilka i sin tur bildar ett reflekterande och sökande efter lösningar. Hon skriver att skissandet kan identifiera uppgiftens grunddrag och avgränsningar samt visa på problem och svårigheter. Vidare skriver hon att skissandet är en hjälp i att granska och pröva vilka idéer som fungerar på platsen. Allt detta kan sedan ligga till grund för diskussioner med medarbetare eller beställare. Skissen behöver enligt henne inte nödvändigtvis vara något man gör med penna och papper, huvudsaken är att skissen utförs. Hon skriver att ”skisser i vilken form de än må vara är anteckningar om hur tankar utvecklas. Man måste känna sig bekväm med den valda representationstekniken för att på ett avspänt sätt kunna använda dess specifika rytm” (Krupinska 2000, s. 165). Hon nämner olika tekniker som akvarell, modeller och verbala formuleringar som olika arkitekter och kontor använder sig av i sitt skissande.

Skissandet behöver dock inte enbart bestå i att skapa något nytt som det hittills fokuserats på. Ett annat område inom landskapsarkitekturen där skissandet kan användas är vid platsbesök då skissandet hjälper till att se platsen med dess skala, riktningar, topografi med mera. Detta är ett skede som föregår det tidigare nämnda, ett analyskede där det existerande är i centrum. I denna typ av utforskande skisser är det själva undersökningen som är i fokus och skissen behöver därför inte per definition vara snabbt utförd. Det är denna typ av skissande som denna uppsats fokuserar på. Caroline Lavoie funderar i *Sketching the Landscape: Exploring a Sense of Place* (2005, ss. 13-14, 28) över betydelsen av skissandet för landskapsarkitekternas förmåga att observera och sedan reflektera och analysera en plats. Hon skriver att skisser även kan fokusera på frågor som hur ett landskap eller en plats har utvecklats över tid eller hur vuxna respektive barn upplever och relaterar till en plats då de ser den från olika synvinklar. Skissen blir då ett hjälpmedel i att se och uppleva platsen från både ens egen och andras horisont samt tillför ett tidsdjup, vilket blir ett komplement till andra typer av platsanalyser.

“Drawing in the landscape creates an awareness of place that is a distinct form of information gathering and of understanding the landscape setting” (Lavoie 2005, s. 13). I detta citat formulerar Lavoie varför det är viktigt för landskapsarkitekter att få en djupare förståelse och anknytning till en plats med dess omgivningar. En plats har ett sammanhang och det är viktigt att inte glömma bort det. Lavoie använder sitt skissande som ett sätt att utforska landskap som hon är intresserad av och inte bara som ett verktyg för platsanalys. Skissandet hjälper henne att fokusera och bli medveten om platsens karaktär. Även kända turistattraktioner kan upplevas och förstås på ett djupare sätt då man tar sig tid att verkligen observera dem skriver Lavoie (2005, ss. 14-19, 24). Vidare beskriver hon hur skissandet är en hjälp att bli mer närvarande på platsen. Detta leder i sin tur, enlig Lavoie, till upplevelsen av att befinna sig i den och inte betrakta den med ett utifrånperspektiv (2005, ss. 26-27). Hon lägger märke till hur ljuset förändras under dagen och hur skuggorna faller. Genom att skissa kan vi observera, undersöka och sortera information på ett djupare plan än om vi bara skulle använda kameran framhåller Lavoie (2005, ss. 13, 26). Skissen blir en tolkning av det vi ser och tar bara med det mest väsentliga. Denna bearbetning av intryck hjälper oss enligt Lavoie att bättre komma ihåg platsen och vi kan upptäcka nya detaljer vilket sedan underlättar en analys och den påföljande designprocessen (2005, ss. 26-27).

Tekniker och material

Några av de tekniker som vanligen används av arkitekter är blyerts, tusch, akvarell och färgpennor. Dessa fungerar bra att ta med sig ut i fält då man vill skissa.

Blyerts och tusch

Iain Hutton-Jamieson (1999, s. 8) nämner i *Teckna med färgpennor*, att blyertsstiften uppfanns under 1500-talet. Under 1700-talet lärde man sig enligt Johan Ramberg i boken *Teckning: klassiska tekniker och nya idéer* (2011, ss. 32-35, 71, 78-79), att blanda ut grafitpulvret med lera vilket ledde till blyertspennans förmåga att variera i valör och hårdhet. Genom att använda sig av olika valörer i en skiss påpekar han att man enkelt kan skildra volym och ljusförhållanden. Ramberg tipsar även om olika sätt att snabbt skissa människor med snabba diagonala streck i form av siluetter eller genom ringling. Han skriver att innan blyertspennan konstruerades använde man sig av bläck, tusch eller silverstift. Tuschen kom från Egypten och Kina och enligt Ramberg var den en blandning av sot och limämnen medan bläck som användes i Europa kommer från galläpplenas gallsyreämnen. Sepia är en annan variant som utvanns från bläckfiskar. Han nämner olika sätt att skissa med tusch. Under antiken använde man sig av vasstrån som pennor vilka doppades i vätskan. Sedan kom gåsfjäderpennan och därefter stålstiftet. Nyblom Gnosspelius (1992, ss. 22-24) upplyser om det svåra i att använda stålstift utan att få ofrivilliga plumpar då stiftet kan fastna i pappret. Hon nämner att det i dag finns tuschpennor med rörfiberspetsar som gör det lättare att teckna med flytande tusch och att man då slipper plumparna. Dock blir linjerna jämntjocka vilket hon tycker kan upplevas som platt och onyanserat. Flytande tusch kan även användas med en pensel vilket är tradition i Kina och Japan. Ramberg (2011, ss. 14, 80-85) förklarar att om man tecknar med utspädd tusch måste man lära sig att förenkla motivet och använda skrafferingar. Om man målar med tusch går det även att hoppa över skrafferingarna och förenkla bilden ytterligare genom att endast måla ytor skriver han. Om man däremot späder tuschen med vatten kan flera valörer skapas och det blir då enklare att visa på olika avstånd i en skiss. En färdig linjeteckning även kan laveras genom att man använder sig av utspädd tusch för att med pensel måla ut skuggor och valörer. Slutligen nämner Ramberg också tuschpennor eller filtspetspennor som de egentligen heter. De ger jämna linjer men han påpekar att de lätt kan torka ut om de får ligga utan kork. De kan vara vattenbaserade eller vattenfasta, de vattenfasta pennorna är lösta i alkohol.

Färgpennor

Färgpennor liknar blyertspennor enligt Hutton-Jamieson (1999, ss. 8, 16-19, 57-63, 78-82) i det att det är färgpigment blandat med bindemedel som kan bestå av någon form av vax. Pennorna kan variera mellan olika fabrikat och sortiment och han skriver att vissa har hårda stift medan andra är väldigt mjuka. Stiften kan även variera i tjocklek och i pigment. Det finns också akvarellpennor där pigmentet kan lösas i vatten vilket ger akvarellliknande effekter. Han anser att man får prova sig fram och att pennornas egenskaper passar för olika typer av papper och ändamål. Hutton-Jamieson förklarar att skraffering även kan användas med färgpennor och speciellt korsskraffering där linjerna korsar varandra i olika vinklar, med olika täthet på linjerna och i olika många lager. Detta skapar textur och kan visa på volym. Han konstaterar att olika nyanser kan skapas genom att använda olika färger med korsskraffering. Denna metod fungerar även för att ge liv åt skuggor då han påpekar att föremålens färger reflekteras i skuggor och på andra objekt runtomkring. Hutton-Jamieson

poängterar att färgen kan varieras i hur hårt pennan trycks mot pappret och att man kan få fram varierande färgblandningar genom att lägga färgerna över varandra. Han konstaterar att beroende på vilken färg som ligger underst och hur hårt tryck man har på pennan kan många olika nyanser skapas. Dessa färger blir mer jämna jämfört med de som uppkommer genom korsskraffering.

Akvarell

Som tidigare nämnts har akvarell använts som skissteknik under lång tid även under strapatsrika resor i exempelvis Afrika och Arktis. Ramberg nämner i *Akvarell: vattendansen och det intuitiva måleriet* (2017, s. 7, 48-51, 74-77), att tekniken fått sitt namn från latinets ord för vatten och att vattnet tillsammans med färgpigmentet är det som utgör själva utgångspunkten. Det finns många olika färger och nyanser att välja bland och beroende på vilken färg man använder går det att få ut en varierande mängd valörer. Detta kan ske genom att blanda in vatten i olika mängd så färgen späds ut, eller genom att blanda in en mörk färg som gör den svart. Ramberg beskriver hur man kan göra en valörstudie genom att använda en valörrik färg. Han anser att det behövs minst tre olika valörer förutom vitt och svart. Genom att studera sitt motiv och börja måla de ljusa ytorna och gå mot de mörkare kan man få en tydlig bild av hur motivet är uppbyggt av ljusa och mörka ytor. Eftersom akvarellen är transparent kan det utnyttjas då man målar. Två lager färg som delvis överlappar varandra ger en mörkare färg på det ställe där de överlappar. Om det är två olika färger kommer de då att blandas. På detta sätt kan djup skildras i en bild som endast består av en eller ett fåtal färger. Genom att använda sig av siluetter beskriver han hur man kan bygga upp en bild i flera lager där det som ligger närmast är det som har mörkast valör. Akvarellen kan på detta sätt utnyttjas med en eller ett begränsat antal färger och är en teknik som kan varieras på många sätt, rikt eller sparsamt med färg.

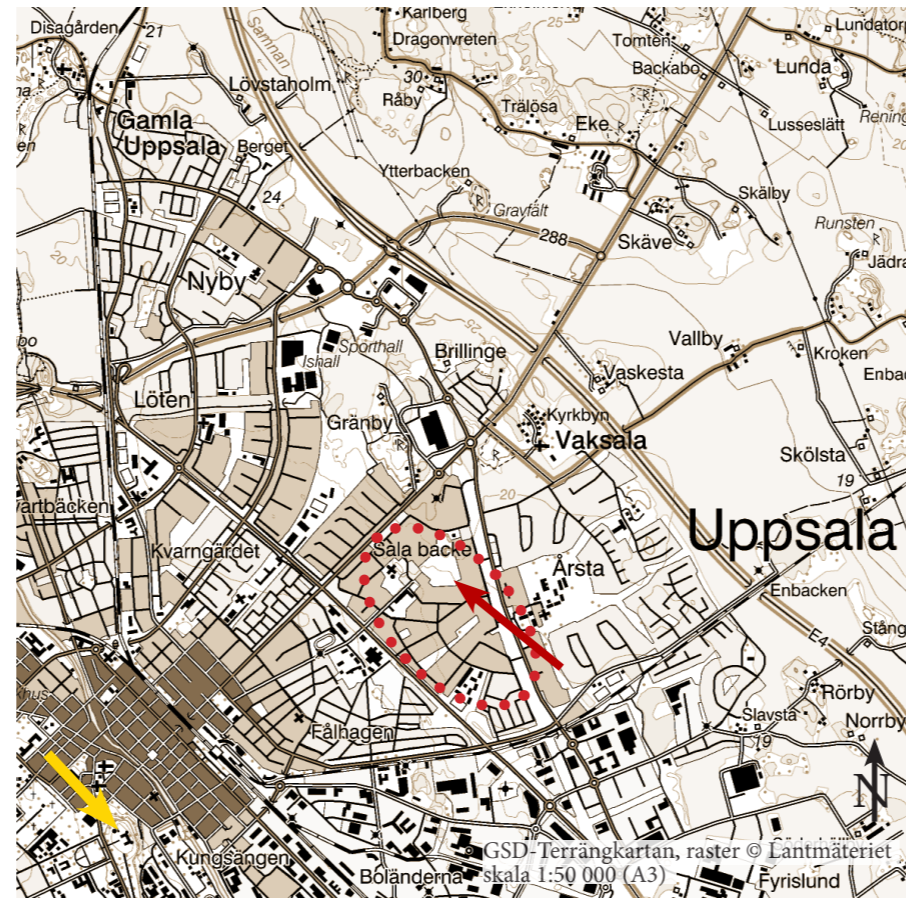
Papper

Bortsett från stenar och bergväggar var papyrus och pergament några av de tidigaste materialen att teckna på enligt Ramberg (2011, ss. 7-10). Han beskriver att pappret kom till Europa från Kina under medeltiden och tack vare framställningen av pappersmassa från naturfibrer blev det en billigare produkt och enklare att framställa jämfört med pergament. I dag finns det papper av många olika slag, Iain Hutton-Jamieson (1999, ss. 24-28) nämner både maskingjorda och handgjorda papperskvalitéer som skiljer sig åt i bland annat textur (gräng) och i ytbehandling. Akvarellpapper är dessutom särskilt framtaget för akvarell så att de kan klara av vatten utan att gå sönder eller bli bubbliga. Enligt Ramberg (2017, s.30) har kvalitén på akvarellpappret betydelse för hur den färdiga bilden blir då den torkat. Olika papper suger åt sig olika mycket vatten vilket påverkar hur färgpigmentet uppför sig. Likadant är det för övriga tekniker. Hutton-Jamieson (1999, ss. 40-43, 78) förklarar att beroende på papprets gräng, ytbehandling och kvalité skapas olika typer av effekter beroende på skissteknik och det material man använder sig av. Om man använder korsskraffering med olika färgpennor skriver han att papprets gräng kan påverka hur färgerna uppfattas. Nyblom Gnosspelius (1992, s. 26) menar att för blyerts och tusch är det en fördel att använda ett hårt papper med fin gräng, i alla fall för en nybörjare eller om man är ute efter tydliga linjer. Om man däremot målar med flytande tusch är det bra om pappret kan suga åt sig vätskan. Hon tipsar därför om att experimentera med olika typer av papperskvaliteter för att hitta olika användningsområden och favoriter.

Källparken i Uppsala

Skissandet kan som tidigare nämnts vara en hjälp i att förstå och observera en plats samt dess omgivning. För att undersöka detta använde jag mig av en parkmiljö. I en park kan många olika aspekter undersökas beroende på var man befinner sig i parken, hur den ser ut och vad den angränsar till. Källparken är en stadsdelspark i Salabacke som anlades i mitten av 1950-talet. Namnet kommer av en trefaldighetskälla på platsen. Uppsala kommun klassar parken som kulturhistoriskt intressant då den anses vara en typisk representant för sin tid (Kontoret för samhällsutveckling, 2014a, s.30). Som stadsdelspark skall parken kunna erbjuda stora ytor för bland annat lek och bollsport men även ytor för rofylldhet och blomsterplanteringar (Kontoret för samhällsutveckling, 2014b, s.20). Parken har med andra ord både öppna och mer slutna ytor för olika typer av aktiviteter. Parken angränsar i sydväst till Brantings torg, i övrigt kantas parken av flerbostadshus i tre till fyra våningar förutom i norr där det finns ett hus med tio våningar mot parken. Topografin varierar och den norra delen ligger högt med sluttningar ned mot Brantings torg. Denna park kan med andra ord undersökas från flera olika aspekter, som exempelvis skala, utblickar, vegetation och topografi.

Det finns dock olika typer av skisstekniker vilka alla har sina fördelar och nackdelar. Olika skisstekniker möjliggör olika nivåer av detaljeringsgrad och användande av färg. Lavoie (2005, s. 27) skriver att hon helst använder bläck då hon skissar under sina resor eftersom det är enklast att ta med sig. Hon menar att bläckets svärta är definitiv och kräver beslutsamhet till skillnad mot blyertsens mjuka linjer som går att radera. I sina studiekurser uppmanar hon sina elever att använda den skissteknik de trivs bäst med. Skillnaden mellan bläck och blyerts antyder ändå att det finns en skillnad mellan teknikerna, i alla fall i hur man tar sig an det tomma pappret och sättet att dra sina linjer. Kan då valet av skissteknik även påverka hur platsen uppfattas?

Figur 1. Salabacke ligger i östra delen av Uppsala, på kartan markerat med röd ring. Källparken är markerad med röd pil och slottet med gul pil.

Figur 2. Källparken i Salabacke. Området där skisserna utfördes är markerat med röd ring. Brantingstorg syns längst ned i vänstra hörnet.

Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka och beskriva hur olika skisstekniker påverkar tecknarens uppfattning av en plats. Målet är att underlätta val av skissteknik vid platsbesök beroende på hur lång tid besöket varar och vad som undersöks.

Frågeställningar

- Hur påverkar valet av skissteknik mina intryck av Källparken?

Denna huvudsakliga frågeställning leder via sina resultat till en fördjupande undersökning med frågan:

- Hur uppfattar jag skillnaden mellan att använda en enskild teknik jämfört med att blanda en svartvit teknik med färg?

Avgränsning

Studien genomförs på papper och utförs på frihand. Platsen jag utforskar ligger kring en pergola i den norra delen av Källparken, se Figur 2. Här finns bänkar och ett bord under tak, perennplanteringar, buskar, träd samt varierad topografi med stödmurar och berg i dagen. Området ligger även i direkt anslutning till en av parkens entréer och har utblickar mot både Brantings torg och slottet.

Målgrupp

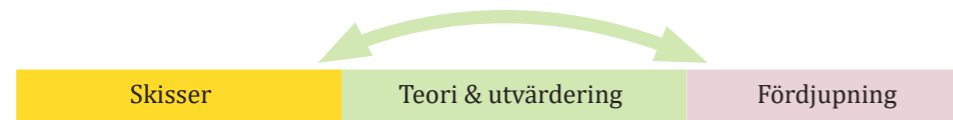
Arkitekter samt alla andra som är intresserade av att skissa och att med skissens hjälp undersöka en plats.

Metod

Då frågeställningarna utgår från mina intryck och uppfattningar blev den mest användbara metoden introspektion eller självobservation. Enligt Maria Frostling-Henninsson (2004, ss 167-186) är introspektion att utgå från sina egna erfarenheter och metoden har använts under lång tid, men utvecklades under 1800-talet inom psykologin. Hon förklarar att metoden kan utgå från olika tekniker där dagboksanteckningar är en form. Dessa anteckningar ska enligt Frostling-Henninsson vara subjektiva och beskriva de känslor som man upplevt under tiden som något studerats samt innefatta självreflektioner. Hon påpekar att något som utmärker introspektion är att små detaljer ofta dokumenteras vilka kan uppfattas som ovidkommande i andra metoder, men som kan ge en ny och djupare insikt av det som studerats.

Fyra skisstekniker användes för att undersöka hur de skiljer sig åt i uttryck och färg. Blyerts och tuschpennor är lätta att ta med sig och ger olika uttryck i svärta och valör. Som komplement till dessa två valdes två tekniker som kan skissas med en respektive flera färger, nämligen akvarell och färgpennor.

Min metod kan delas in i tre delar: Skisser, Teori och utvärdering samt Fördjupning. Nedan redovisas en schematisk tidslinje hur metoden användes.

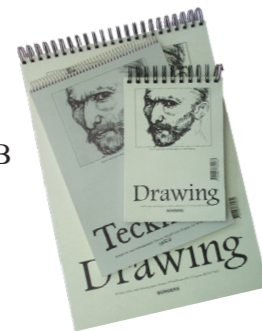

Schematisk tidslinje över min metod.

Material

Skisstekniker som använts under utbildningen valdes som material:

- blyertspennor i tre olika hårdhetsgrad: H, HB och 2B
- tuschpennor dark sepia storlek S och svart 0,3 mm
- akvarell i tub, violet, med penslar nr 5 & 12 samt vatten och blandningskoppar
- färgpennor i olika färger av märket Faber-Castell polychromos samt pennvässare.

Jag tillät mig att använda suddgummi för blyerts och färgpennor men använde det endast sparsamt eftersom undersökningen fokuserade på hur skissteknikerna påverkade mina intryck och inte på hur bra själva skissen blev. För att undersöka om det blev någon skillnad i valet av pappersstorlek användes tre olika pappersformat: A5, A4 och A3. Pappret som användes var teckningsblock i matt teckningspapper 135 gram i A5, A4 och A3 samt kallpressat akvarellpapper 300g/m² felt marked surface och 180 g/m² fin gräng.

Tid

Platsen skissades från olika håll under 1 minut, 15 minuter samt 60 minuter för att kunna utvärdera hur teknikerna fungerade under olika lång tid eftersom ett platsbesök kan variera i tid. Tidsbegränsningarna valdes utifrån att jag ville jämföra snabba skisser med skisser som utförts under en längre tidsperiod.

1 minut är en vanlig tid för snabba krokiskisser vilket vi prövat på tidigare under utbildningen och 15 minuter är en tidsbegränsning vi ofta fått för att göra timskisser på i studiekurser. 60 minuter valdes för att jag tidigare aldrig skissat under en sådan lång tid och ville uppleva hur det var.

Skisser

För 1-minutersskisserna i blyerts användes endast HB men i de övriga skisserna användes alla tre hårdhetsgrader för att kunna variera i valör. Då jag skissade med tuschpennor i A5 användes en sepiafärgad penna men i övriga format användes en svart tuschpenna. Den svarta färgen ger mer distinkta linjer vilket var avsikten med att använda tuschpennor.

När det gäller akvarellfärg så valdes färgen lila. Den främsta anledningen var att det är den av mina akvarellfärger som det lättast går att få ut olika valörer av. Även andra färger övervägdes, som rött och framför allt bränd sienna vilken skulle stämt bra överens med till exempel perennerna på platsen. Dessa färger kunde jag emellertid inte få ut lika bra valörer av som från den lila färgen. Färgen lila återfinns även sparsamt både i naturen och i de byggda elementen och är på så sätt neutral till det som skissas. Lila ger en ganska dramatisk effekt som på samma gång påminner om skymning och om något överkligt. Samtidigt kan en ljus lila valör tillsammans med det vita pappret återge intrycket av skuggor i snön, vilket var något jag noterade då de olika valörerna provmålades hemma. Sammantaget gjorde detta att jag fastnade för den lila färgen. Inspirationen till att endast använda en färg kom från Rambergs valörstudier (2017, ss. 50-51) och upp till fyra olika valörer lila användes i skisserna beroende på tidsbegränsning. Akvarellens förmåga att kunna uttrycka sig med endast en färg uppfattades som spännande och därtill även penselns möjlighet att skapa andra uttryck jämfört med en penna. Under 1-minutersskisserna användes en till två valörer och de närmsta och största objekten skissades. För 15- och 60-minutersskisserna började jag med att bestämma vad som skulle vara vitt och jobbade från ljusa valörer till de mörka samt fokuserade på mellanrummen i bilden. Penselskaftet utnyttjades genom att rista på pappret för att exempelvis markera buskar. För skisser i A5-format användes pensel nr 5 och för de större formaten pensel nr 12. Skisserna i akvarell anpassades för de dagar då det var 0-gradigt ute med ingen eller obetydlig nederbörd så att inte vattnet skulle frysa och nederbörden försvåra undersökningen.

För att skissa med flera färger användes färgpennor. Det är en teknik som fungerar oavsett temperatur och alltså även vintertid. Min tidigare erfarenhet av färgpennor var begränsad till att färglägga bilder. Under senare år har jag emellertid noterat att det kommit mer och fler sorters färgpennor ute på marknaden och förstått att de kan användas till mer än enbart färgläggning.

Skisserna gjordes med en skissteknik i taget och de gjordes först i formatet A5, sedan A4 och slutligen A3 innan nästa teknik påbörjades. Efter varje skiss skrevs reflektioner liknande de dagboksanteckningar som Frostling-Henninsson (2004) nämner: vad jag tänkt på, upplevt och sett på platsen. Jag var ute i omgångar på ca en timme och fyrtiofem minuter vilket var den tid det tog att göra alla tre skisser samt reflektioner för ett pappersformat. Totalt gjordes 36 skisser under sammanlagt 21 timmar. Beroende på väder var jag ute en eller två gånger per dag under förmiddag och eftermiddag under perioden 5-16 februari (vecka 6-7).

Teori och utvärdering

Reflektionerna sammanställdes sedan och utvärderades. Även valet av tekniker, pappersformat och tidsbegränsning bedömdes. För att kunna analysera de olika skissteknikerna och hur de kan användas vid platsbesök sammanställdes en lista med 10 olika aspekter. Anledningen till att denna lista sammanställdes efter skissandet var att jag ville kunna skissa platsen förutsättningslöst. Dessa aspekter nämns av Reid (2002, ss. 5, 52, 155) och Lavoie (2005) och omfattar sätt som en plats kan betraktas och observeras på. Utgångspunkten var att aspekterna skulle kunna uppfattas och undersökas genom att skissa platsen. Inventerande frågor som exempelvis jordmån och dränering valdes därför bort men även aspekter som öppet/slutet då platsen uppfattades ha en öppen karaktär. Aspekterna är: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, typ av ytmaterial, färg, förändring över tid samt sammanhang. Skissteknikerna utvärderades sedan mot dessa aspekter. Detta gjordes genom att jämföra skisser och reflektioner med de olika aspekterna och undersöka om de fanns med i bild eller text. Då mina reflektioner för akvarell ofta innehöll ordet valör valde jag att även lägga till den aspekten. Valör tas inte upp av Lavoie eller Reid. Resultatet sammanställdes i en tabell som visar den minsta tidsbegränsning som behövs för att undersöka en viss typ av aspekt och vilken teknik som användes. Sammanställningen är tänkt som en översikt och hjälp i att se vilken typ av skissteknik och tidsbegränsning som behövs för att undersöka en särskild aspekt.

Fördjupning

Då utvärderingen var klar undersöktes ett av resultaten i en fördjupande studie. Hur skulle skillnaden uppfattas då två tekniker blandades, en svartvit teknik och en i färg, jämfört med om bara en teknik användes? För att ta reda på detta gjordes ytterligare skisser under 15 minuter respektive 60 minuter samt reflektioner efter varje gjord skiss. Denna fördjupade undersökning består av totalt fyra skisser som gjordes under totalt ca 3 timmar och 40 minuter, tid för reflektion inräknat. Inga 1-minutersskisser gjordes då det var för kort tid för att blanda två tekniker. Ett A4-format användes eftersom den storleken visade sig fungera bra för motiv som även kan innehålla detaljer. Pappret var matt teckningspapper 135 gram samt akvarellpapper 180 g/m² fin gräng. En svart tuschpenna 0,5 mm som ger distinkta svarta linjer användes kombinerad med färgpennor då de fungerar bra i kallt väder. Tuschpennan kombinerades även med akvarell i en färg och pensel nr 12 för att se vilka skillnader en kombination av teknikerna kan ge. Dessa skisser i blandteknik jämfördes sedan med skisser gjorda i enbart färg, akvarell eller tusch samt de aspekter som de tidigare skisserna utvärderats med. Avsikten var att analysera eventuella skillnader mellan teknikerna och hur jag uppfattade dem. Granskningen bestod även i om det uppkommit någon ny aspekt som en blandteknik kunde undersöka.

Resultat

skisser med reflektioner

På följande uppslag redovisas alla skisser samt tillhörande reflektioner. Skisserna presenteras efter tidsbegränsning så att skissteknikerna lättare ska kunna jämföras. Av samma anledning redovisas skisserna i ett enda format.

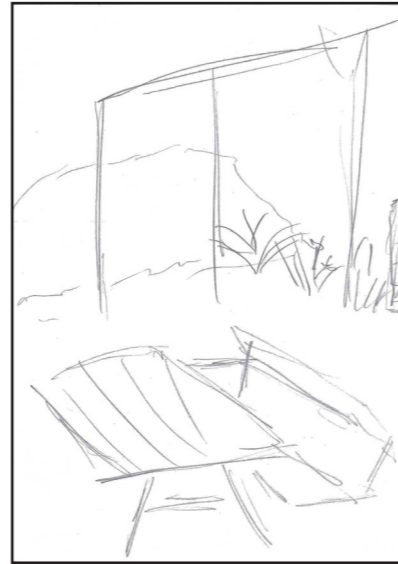
Längst till höger finns aspekter redovisade för varje bild. De är en del av min utvärdering och utgår från vad jag skissat eller reflekterat över. En sammanställning över alla aspekter finns på sidan 22.

Skisser 1 minut

Under 1 minut kan platsens övergripande karaktär studeras så som linjer, avgränsningar och vegetation. Även de mest utmärkande färgerna kan studeras. Tiden upplevdes dock som lite väl begränsad, speciellt för akvarell och färgpennor. En tidsbegränsning på 2 minuter hade antagligen fungerat bättre.

Blyerts

A5

Mina intryck formas av de konturer och linjer som finns på platsen. Stenhällen utgör en höjdskillnad och de större perennerna observeras.

Tusch

Jag uppfattar de stora dragen på platsen rakt framför mig så som trädet med strålkastare samt den oplogade gångvägen där en stig trampats upp.

A4

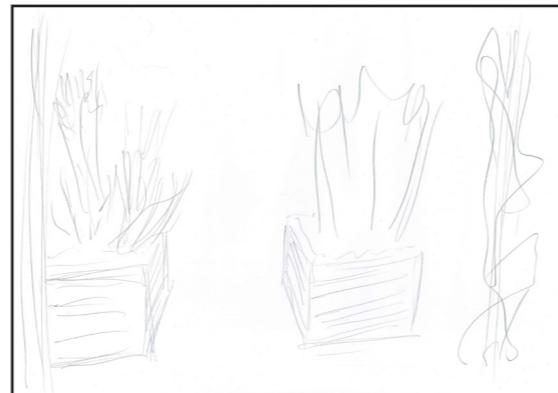

Jag uppfattar klematisens stora och vida omfång kring pergolastolpen. Perennernas skira växtdelar fångar mina intryck samt hur växterna delvis döljer utblickarna mot parken och entrén.

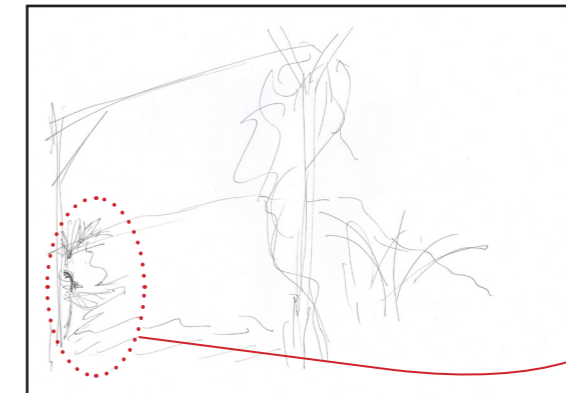

Solen får snön att gnistra. Skuggorna syns bra, speciellt mot stenhällen. Det som finns bortanför själva pergolan är det som jag upplever som intressant.

A3

Jag lägger märke till hur perennerna spretar åt olika håll, deras olika höjder, plymer och spröt med mera. Jag uppfattar även hur växtlådornas vinklar ser ut, de är sneda på kortsidan.

Jag ser främst helheterna, de stora formerna och linjerna på platsen.

Började rita ur minnet i stället för det jag faktiskt såg

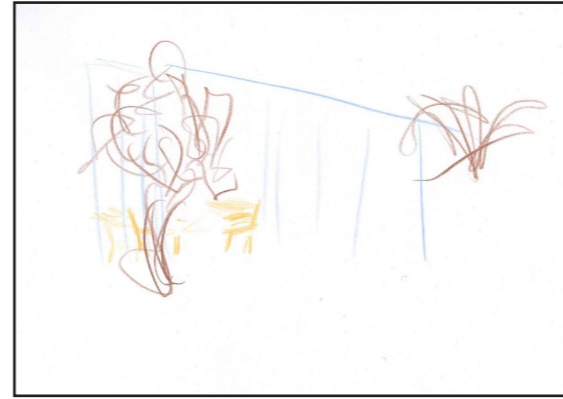
Akvarell

A5

Jag uppfattar det som dominerar närmast mig, de objekt som är stora.

Färgpennor

Jag upplever pergolan som ett skyddat rum och bordet och bänkarna som färgglada.

Aspekter

Aspekter blyerts: linjer, avgränsningar, vegetation, topografi, ytmaterial

Aspekter tusch: utblickar, vegetation, topografi

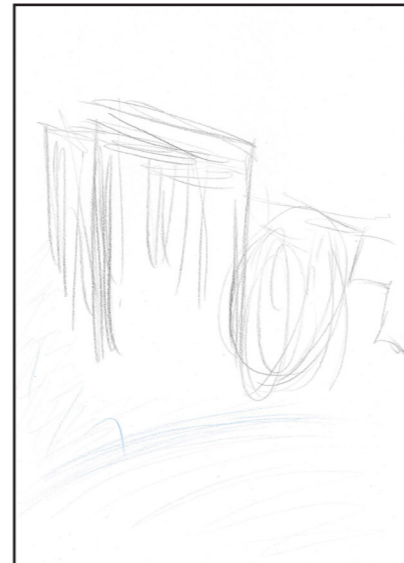
Aspekter akvarell: vegetation

Aspekter färgpennor: linjer, vegetation, topografi, färg

A4

Pergolan, blomlådor och grill; jag uppfattar de mest framträdande delarna på platsen.

Jag uppfattar de större strukturerna: pergolan, muren, kvarnhjulet och stenhällen med snön i förgrunden.

Aspekter blyerts: linjer, utblickar, vegetation

Aspekter tusch: linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi

Aspekter akvarell: linjer, vegetation, valör

Aspekter färgpennor: linjer, avgränsningar, topografi, ytmaterial

A3

Platsens användning av olika stenar är intresseväckande. Jag uppfattar hur de har bearbetats på olika sätt. Stenhällen börjar titta fram under snön.

Jag lägger märke till pergolan, klematisen, sofforna och bordet. Intrycken formas av färger och de stora dragen eftersom mina ögon dras till det som är färgglatt i det annars vita och bruna landskapet.

Aspekter blyerts: förhållanden/skala, linjer, vegetation

Aspekter tusch: linjer, vegetation, topografi

Aspekter akvarell: linjer, avgränsningar, vegetation, topografi

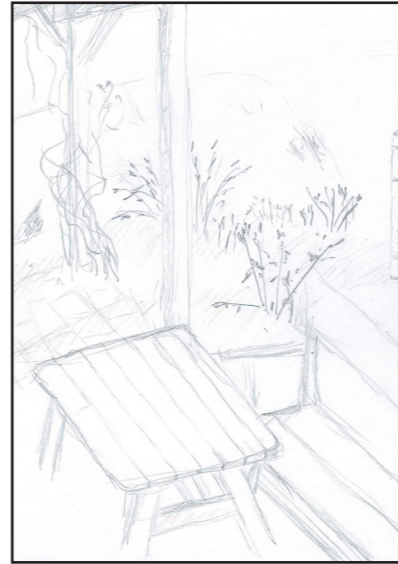
Aspekter färgpennor: linjer, vegetation, färg

Skisser 15 minuter

Under denna tidsbegränsning kan framträdande egenskaper och detaljer på platsen undersökas samt delar av området utanför. Aspekter som observeras är bland annat utblickar och typ av vegetation. 15 minuter fungerade bra för alla skisstekniker.

Blyerts

A5

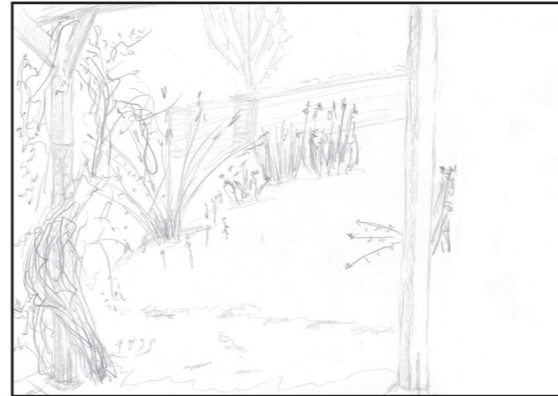
Jag undersöker den närmaste omgivningen och njuter av solen. Jag lägger märke till att stenplattorna under pergolan inte är översnöade.

Tusch

Pergolan ger skydd i ryggen och är ett bra ställe att iaktta från, beroende på var och hur man sitter. Jag uppfattar trädet, byggställslet samt de tre växtbäddarna. Solen skiner.

A4

Jag uppfattar fler detaljer på platsen, både nära mig och lite längre bort. Till exempel ser jag de små och skira klematisbollarna, nätet som bildar ett klätterstöd kring pergolastoplen, stenplattorna och de små växterna i växtbädden som knappt syns under snön.

Jag uppfattar sammanhanget och vissa detaljer. Tänker mer på husen och att löven är kvar på pelareken. Eken har en kontur som är lövad och är inte kal som övriga träd runt omkring. Solskenet skapar skuggor över snön.

A3

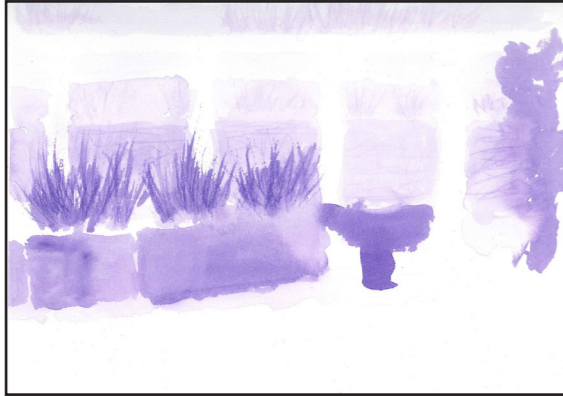
Jag blir medveten om horisonten med träden och huset i bakgrunden. Uppfattar klematisen på ena stolpen och fotspåren i snön. Jag upplever att perennerna delvis avskärmar pergolan. De är höga och då man sitter ned på bänken är de i ögonhöjd.

Proportioner och de olika skuggorna fångar mina intryck. Jag uppfattar perennernas fröställningar mer tydligt. De ser inte bara ut som bollar utan kan till exempel vara stjärnformade.

Akvarell

A5

Jag skissar från ljusa till mörka valörer och tänker på mellanrummen, till exempel hur det ser ut mellan muren och pergolan. Detta ger en helt annan uppfattning av platsen. Fokus ändras.

Färgpennor

Jag uppfattar det färgglada och varmt gula huset bortanför parken vilket upplevs som värmande i snön. Färgen går i samma ton som parksofforna och bordet i pergolan. Jag uppfattar även många olika nyanser av brunt.

Aspekter

Aspekter blyerts: linjer, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial

Aspekter tusch: förhållanden/skala, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial

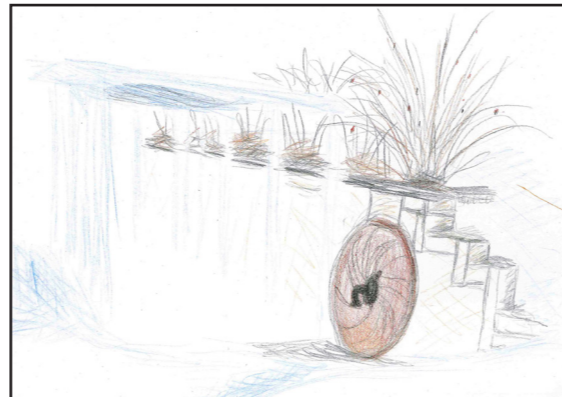
Aspekter akvarell: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial

Aspekter färgpennor: avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, färg, sammanhang

A4

De olika valörer som finns studeras. Jag uppfattar några av strukturerna på platsen samt mellanrummen.

Mina intryck är mer koncentrerade till några få och färgrika objekt. Det röda kvarnhjulet sticker ut mot den gråaktiga stenen i muren. Men även i muren finns stenar i röda nyanser. Röda nypon hänger på buskarna. Jag uppfattar fler färger än tidigare.

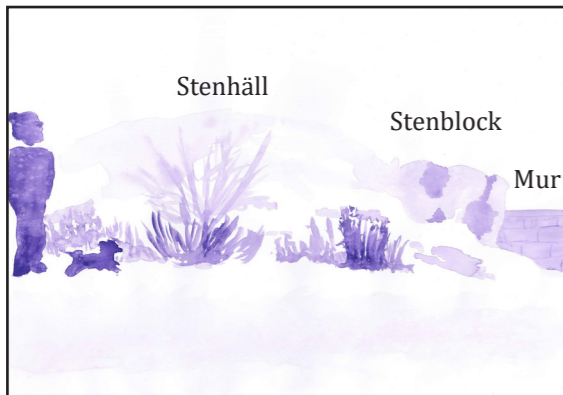
Aspekter blyerts: förhållanden/skala, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial

Aspekter tusch: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, sammanhang

Aspekter akvarell: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial

Aspekter färgpennor: linjer, avgränsningar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg

A3

Jag lägger märke till bearbetningen av stenarna och hur materialet används för att avgränsa parken mot gatan utanför. Jag upplever dem som en rad av olika förädlade stenar. Det byggda samspelar med det naturliga (stenhällen).

Jag uppfattar det som ger färg: bordsduken, kläderna som ligger i högar, stenhällen i bakgrunden som delvis är fri från snö, klematisarna, nyponbuskarna som på vissa ställen växer ned under taket och pergolastolparnas snedstag.

Aspekter blyerts: förhållanden/skala, linjer, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, sammanhang

Aspekter tusch: förhållanden/skala, linjer, vegetation, topografi, ytmaterial

Aspekter akvarell: förhållanden/skala, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, sammanhang

Aspekter färgpennor: linjer, vegetation, topografi, ytmaterial, färg

Skisser 60 minuter

60 minuter ger möjlighet att ta in platsen och dess sammanhang. Under denna tidsbegränsning finns det tid att se hur skuggorna vandrar över platsen och hur människor använder den. Detaljer och färgnyanser kan studeras mer noggrant. För skisser med tuschpennor upplevdes en timme som lite väl lång tid men för skisser med färgpennor behövdes tiden.

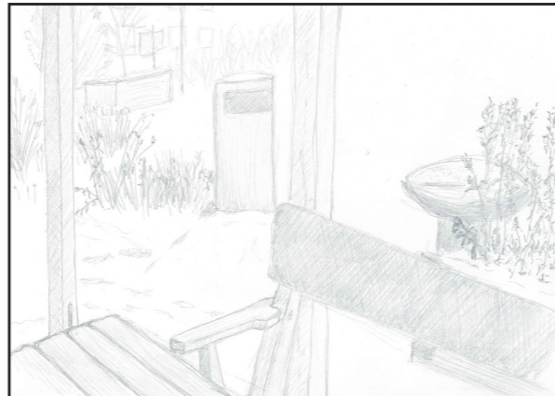
Blyerts

A5

Då skuggorna vandrar över platsen uppfattar jag hur den ändrar karaktär. Jag blir medveten om området på andra sidan planteringen och undersöker entrén samt husen bortanför den. Jag uppfattar de olika nyanserna på perennerna samt njuter av solen som börjat värma.

A4

Jag upplever platsens sammanhang, exempelvis buskarna framför husen som gränsar till parken. Jag uppfattar även det som finns nära: pergolastolparnas sprickor och linjer och soffans utformning på armstöden. Skuggorna vandrar snabbt över platsen då solen håller på att gå ned.

A3

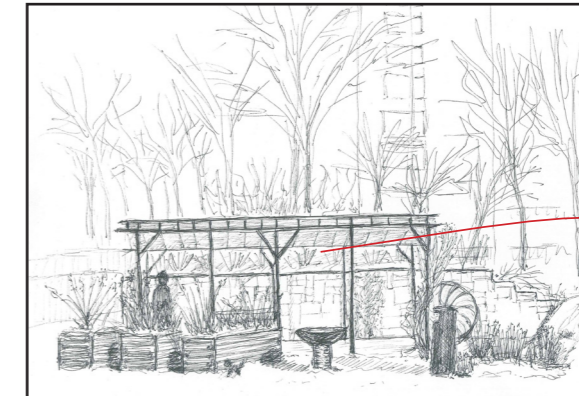

Intrycken formas av många små detaljer som grässtrån och klematisens grenverk. Sprickorna i stenhällen tittar fram under snön vid muren. Gruset längs muren och plattorna studeras men även större detaljer som stenarna i muren med den inmurade vattenkastaren. Jag hör bullret från byggfordon som finns i och kring parken.

Tusch

Jag uppfattar det som finns i omgivningen: topografin, husen bortanför och sälgens fårade stam med mossa. Människor rör sig genom parken i solnedgången. Jag upplever pergolan som ett rum.

Pergolan ser liten ut på grund av 10-våningshuset och de höga träden. Skalorna varierer runt platsen. Solljuset skapar skuggmönster mot murens skrovliga stenar.

Jag uppfattar buskarna mellan muren och pergolataket, men reflekterar inte över detta förrän jag målar med akvarell. Då upptäcker jag även hur markens lutning syns.

Platsens sammanhang och utblickarna från pergolan dominerar mina intryck. Jag uppfattar husen bortanför byggstaketet och träden där.

Akvarell

A5

Hällen utgör en naturlig avgränsare till parken och ramar in sittplatsen. Jag lägger märke till habitus och linjer, samt utblickar. Jag upplever valörerna -vad som är mörkt och ljusst.

Färgpennor

Skalan upplevs som harmonisk i denna vy. Färgen dominerar intrycken och jag upptäcker de rödbruna stjälkarna av astilbe vid den lilla muren. De har små plymer som går i ton med tegelentrén. Färgerna på huset studeras: tegelrött och varmt gult; i övrigt finns det många gråbruna nyanser i parken.

Aspekter

Aspekter blyerts: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg, tid, sammanhang

Aspekter tusch: förhållanden/skala, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, tid, sammanhang

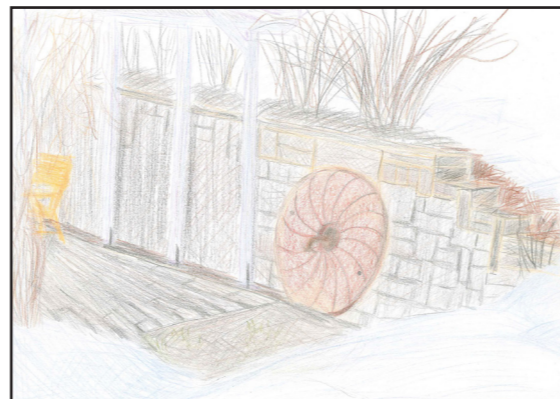
Aspekter akvarell: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, valör, topografi

Aspekter färgpennor: förhållanden/skala, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg, sammanhang

A4

Jag uppfattar topografin på kullen bakom pergolan då marklutningen syns mellan muren och pergolataket.

Jag uppfattar nyanser och det som sticker ut färgmässigt. Stenarnas olika nyanser går i grått, rött och en aning brunt. Gruset längs med muren och grässtråna nedanför hjulet studeras. Jag upplever att det finns ett rum inne i pergolan och ett rum mellan den och stenhällen.

Aspekter blyerts: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, tid, sammanhang

Aspekter tusch: förhållanden/skala, linjer, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, sammanhang

Aspekter akvarell: linjer, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial

Aspekter färgpennor: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg

A3

Stenar dominerar mina intryck: nyanser, mossa och murens fogar. Jag uppfattar även gångvägen bakom hällen som leder upp på kullen. Det finns många buskar i olika storlekar.

Jag uppfattar det som ger nyanser och färg, exempelvis klädhögen och duken. Bordets gula färg påminner om det gula huset i bakgrunden. Jag reflekterar över att vinterkläder gör folk väldigt stora.

Aspekter blyerts: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, sammanhang

Aspekter tusch: förhållanden/skala, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, sammanhang

Aspekter akvarell: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, färg, sammanhang

Aspekter färgpennor: förhållanden/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg

Utvärdering

På följande sidor redovisas min utvärdering av skisstekniker, tid och pappersformat. Avslutningsvis finns en sammanställning över hur skisserna berört olika aspekter.

När jag bestämde mig för att göra skisserna i Källparken var det barmark, men när jag sedan började skissa låg det ett tjockt snötäcke på marken vilket innebar en viss begränsning. Markmaterial och låga växter var exempelvis täckta av snö. Vädrret inverkade antagligen på hur platsen upplevdes, vad som ansågs vara intressant samt vad som observerades. De få dagar solen sken var trevligare än de mulna, dagar med sol var det fler människor som rörde sig ute.

Jag återkom under två veckor till parken för att göra dessa skisser vilket resulterade i att fler sinnen än synen påverkades. Solen värmdde vissa dagar och både fågelsång och buller från fordon hördes. Men det fanns även en odör kring pergolan som gjorde mig illamående. Det var svårt att få bort den lukten ur näsan och den kommer tillbaka så fort jag ser på skisserna eller tänker på platsen.

De första skisserna gjordes stående med blocket i handen. Sedan valde jag att sitta under resterade skisser då det var enklare att skissa då blocket låg ned, speciellt för 60-minutersskisserna. En bidragande orsak till att jag ville sitta ned var de tjocka och otympliga vinterkläderna. Det var svårt att hålla i blocket och skissa utan att bli hindrad av dem. Motiven valdes därför från platser där jag kunde sitta vid ett bord eller ha blocket i knät. Min första tanke var att använda bordet i pergolan men efter två dagar låg det en duk där samt en stekpanna. De fanns kvar hela veckan och det började kännas olustigt att sitta där. Följande vecka hade någon lagt ut kläder över hela bordet och bänken, några dagar senare låg det även en hög med kriter där. Detta låg kvar under hela sista veckan som jag var ute och skissade och gjorde att jag upplevde obehag på platsen. Mina skisser i akvarell som jag velat göra vid bordet fick i stället utföras sittande på en låg ställning utanför pergolan där jag kunde ha blocket i knät och nå övrigt material på marken. Detta var samma ställning som skisserna i tusch på A4 utfördes vid veckan innan, då jag ville ha lite variation på motiven. Detta visar

dock på en nackdel med akvarell som skissmetod då den behöver någon typ av avställningsytor för material som går att nå under tiden man skissar.

Eftersom bordet inte var tillgängligt valde jag att göra skisserna i färg med vyer från olika håll men med platsen närmast pergolan som en del av motivet. En fördel med att byta sittplats och röra sig kring området var att det gav variation. Jag ledsnade snabbt på att skissa samma motiv och under de timslånga skisserna uppfattades ibland kylan mer än motivet.

Blyerts

Min frågeställning var hur valet av skissteknik påverkade mina intryck av Källparken. Att skissa med blyerts påverkade mina intryck av platsen på så sätt att jag lade märke till små detaljer nära mig, speciellt hur klematisen såg ut med sin skirhet och växtsätt. Då jag satt och skissade med blyerts på A3 lade jag märke till några sprickor som fanns i berghällen samt vattenkastaren i muren. Någon dag senare skissades samma motiv i tusch på A3 och då upptäckte jag att jag skissade ur minnet snarare än att fokusera på det som fanns framför mig.

Tusch

Med tusch uppfattade jag topografin samt hur folk använde platsen. De släpade cyklar och barnvagnar över den oplogade gångvägen utanför pergolan. Jag upplevde hur muren i pergolan gav skydd i ryggen och såg detaljer på perennernas frökapslar. Tuschen hjälpte mig att förenkla och se vad som var intressant att skissa.

Akvarell

Akvarell hjälpte mig att se valörer, vad som var ljus och vad som var mörkt på platsen. Penseln kunde göra stora svepande drag och utforska de översiktliga dragen snarare än detaljer. Denna skissteknik gjorde även att motivet angreps på ett annat sätt. Jag behövde tänka efter vad som skulle sparas ur och hur mycket av bakgrunden som skulle vara med eftersom den bestämde hur valörerna kunde varieras. Detta blev tydligast under 60-minutersskisserna kring själva pergolan. De skisser som utfördes under 1 och 15 minuter upplevdes som mer stressiga och studerade endast de större objekten närmast mig. Då jag skissade under 60 minuter och sparade ur själva pergolan på pappret och i stället studerade mellanrummen mellan stolpar och reglar blev jag mer medveten om vad som fanns där. Jag uppfattade marklutningen och inte bara buskarna. Trots att jag tidigare skissade detta i tusch var det inte förrän i akvarell som jag verkligen tänkte på det.

De ljusa valörerna i akvarellen ljusnade ytterligare då de torkade och då jag skannade in dem syntes de inte, så bildredigering var nödvändig. Detta var även fallet med färgpennor då ljusa färger inte syntes i inskanningen. Jag använde två olika akvarellpapper och det grövre pappret visade valörerna lite bättre.

Tabell 1. Visar en sammanställning över fördelar och nackdelar av de olika skissteknikerna.

Tekniker	Fördelar	Nackdelar
Blyerts	Fungerar för de flesta sätt att skissa på. Valör och hårdhet på stiftet kan varieras vilket exempelvis är en fördel då man skissar motiv med utblickar och vill visa på avstånd eller på skuggor. Det går att radera ut misstag och fungerar att skissa med på fuktigt papper om än inte perfekt.	Det är lätt att råka suddas ut delar av misstag med handen eller vanten. Skissen kan även smetas ned oavsiktligt av handen. Blyerts kan inte visa färger.
Tuschpennor	Fungerar bra för snabba skisser och till att förenkla motiv. Ger tydliga linjer och svärta. Tuschpennor är lätta att ta med sig och tar liten plats. Det är viktigt att anpassa pennans storlek till pappersformatet. Har man en för tunn spets till ett stort block förlorar linjerna sin tydlighet och svärta. En tunn spets kan få med mer detaljer innan det upplevs som plottrigt.	Det kan lätt bli plottrigt om motivet inte förenklas tillräckligt. Tusch går inte att variera med olika valörer. Det är svårt att visa på olika avstånd i en bild då alla sträck har samma svärta. Kan vara svårt att skissa med i kallt väder eftersom spetsen på pennan behöver mjukas upp med jämna mellanrum för att få tuschen att flyta på. Kan även bli problem vid regn och snö då pappret blir blött/fuktigt.
Akvarell med en färg	En teknik som använder pensel i stället för penna och där man ofta börjar med att definiera bakgrunden. Akvarell kräver en annan typ av förberedelser både före och under skissandet vilket kan vara både en fördel och nackdel. Med en pensel kan snabbt större och bredare drag och ytor skissas upp och de olika valörerna kan visa på skala, skuggor och djup vilket inte är möjligt på samma sätt med en penna. Olika pigment kan ge olika effekter vilket kan utnyttjas.	Tekniken kräver mer material och helst en bra avställningsyta där man gör sin skiss vilket ibland kan saknas. Akvarell är mer känslig för nederbörd även om snöflingor och regndroppar kan ge fina effekter. Då tekniken kräver vatten är den olämplig under kalla perioder med många minusgrader.
Färgpennor	Blicken dras till det som sticker ut färgmässigt vilket kan vara både bra och dåligt. Man reflekterar dock mer över de nyanser som finns vilket kan berika en skiss. Det fungerar att skissa både noggrant och mer abstrakt beroende på vilket resultat man vill ha/undersöker. Fungerar bra vid kall väderlek precis som blyerts. Färgpennor finns med olika variationer av hårdhetsgrad i stiftet och egenskaper som kan utnyttjas för olika tillfällen.	Det tar längre tid att skissa med färgpennor jämfört med blyerts och tuschpennor. Det finns en risk att endast det som är mest färggrant kommer med i skissen och det som är mindre färgglatt och intressant utelämnas. Kan vara en fördel eller nackdel beroende på vad som ska undersökas. Alla färger och nyanser kan inte alltid återges, delvis beroende på vilka färgpennor man har med sig. Om nyanser är viktiga att återge är kanske akvarell med flera färger bättre som skissmetod.

Tabell 2. Utvärdering av pappersformat.

A5	Litet format, passar till att skissa antingen detaljer eller större motiv. Att skissa båda blir för smått/plottrigt. Formatet fungerar bra för snabba skisser och är behändigt att ta med sig. Dock är det i minsta laget om man står ute och skissar med tjocka vinterkläder och håller i blocket. Fungerar då bättre om det ligger på ett bord.
A4	Lagom stort format för att få med både ett större motiv och lite detaljer på. Fungerar bra att ta med sig och att kunna stå och skissa med om det behövs.
A3	Ett stort format som ger gott om plats åt både större motiv och detaljer utan att bilden blir plottrig. Det stora formatet kan dock upplevas som otympligt att gå omkring med och det är en fördel om det finns ett bord att lägga blocket på då man skissar.

Färgpennor

Att skissa med färgpennor gav ett starkt fokus på färg och nyans. Blicken drogs till och fastnade på det som stack ut färgmässigt. Jag letade upp det som var färgglatt på platsen för att kunna studera det och upplevde hur färger och nyanser gick igen i olika material runt om. Jag uppfattade till exempel hur stenarna i muren skiftade i färg, hur deras yta såg ut och hur det gula bordet smälte in bland de gula husen kring parken. Alla dessa färger och nyanser var emellanåt svåra att få ned på pappret. Genom att skraffera med olika färger kan nya nyanser bildas men ibland saknas vissa färger. Det upplevdes dock inte nödvändigt att alla nyanser fanns korrekt återgivna. Jag använde mig exempelvis av ljus blå för att skissa pergola och snö då det egentligen hade varit mer korrekt med en gråvit färg.

Eftersom en minut är en kort tid att skissa på och alldeles för kort tid att hinna använda flera olika färger, valde jag i förväg ut ett fåtal olika färgpennor som passade motivet innan jag började skissa på tid. Under 15- och 60-minutersskisserna valdes däremot inte pennor ut i förväg.

Tid

Jag upplevde tidsbegränsningarna som något i grunden positivt, under en begränsad tid kunde jag ha fullt fokus på platsen och det jag uppfattade runt omkring mig. 1- minutersskisserna var delvis stressande att göra, men under 1 minut kunde platsens övergripande karaktär studeras så som linjer, avgränsningar och vegetation. Även de mest utmärkande färgerna kunde studeras. Tiden upplevdes dock som lite väl begränsad, speciellt för akvarell och färgpennor. En tidsbegränsning på 2 minuter hade antagligen fungerat bättre.

Under en tidsbegränsning på 15 minuter kunde framträdande egenskaper och detaljer på platsen undersökas samt delar av området utanför. Aspekter som observerades var bland annat utblickar och typ av vegetation. 15 minuter fungerade bra för alla skisstekniker.

60 minuter gav möjlighet att ta in platsen och dess sammanhang. Under denna tidsbegränsning fanns det tid att se hur skuggorna vandrade över platsen och hur människor använde den. Detaljer och färgnyanser kunde studeras mer noggrant. För skisser med tuschpennor upplevdes en timme som lite väl lång tid men för skisser med färgpennor behövdes tiden. Det blev emellertid kallt att sitta stilla under en sådan lång tid på vintern och skissa.

Sammanställning av aspekter, skissteknik och tid

Tabell 3 visar den minsta tid som behövs för att undersöka en specifik aspekt och vilken typ av skissteknik som fungerar bra för just den aspekten. Avsikten är att visa hur skissteknikerna kan användas vid exempelvis ett platsbesök. Aspekterna utgör några av de sätt som en plats kan betraktas och observeras på. Sammanställningen kommer från Lavoies (2005) och Reids (2002, ss. 5, 52, 155) texter och skisser. Aspekterna gav mig något att utvärdera skisser och skisstekniker mot eftersom själva skisserna gjordes förutsättningslöst och utan något speciellt i åtanke. Alla dessa aspekter återfinns därför inte i mina skrivna reflektioner men kan däremot finnas med i skisserna, eller tvärt om. Det fanns även en aspekt som återkom i mina reflektioner men som inte återfinns hos Reid och Lavoie: valör. Jag valde därför att ta med den i min tabell. Denna aspekt syntes tydligast i mina akvarellskisser. Eftersom skisserna i akvarell gjordes

med utgångspunkt i olika valörer var det inte så konstigt att den aspekten är den mest framträdande i denna skissteknik. Valörer finns inte heller nämnda i mina reflektioner förutom i akvarell. Skisserna i blyerts utfördes med pennor i olika hårdhetsgrad och skulle därför kunna undersöka valörer. De kan dock endast uppfattas i 60-minutersskisserna, speciellt i A3 där muren och markstens valörer studeras.

Det går ofta fort att få en överblick av en plats men att verkligen uppfatta den tar längre tid. Det går snabbt att till exempel se var vegetationen finns, men hur den påverkar platsen, vad den består av och hur den faktiskt ser ut tar däremot längre tid att studera och undersöka. Av denna anledning finns i tabellen den minsta tid som behövs för att uppleva en aspekt men även anmärkningar om skillnader mellan skissteknikerna. Det blev tydligt att ju längre tid som tillbringades på platsen desto fler aspekter kunde uppfattas och de blev även mer undersökta. Vegetationen på platsen är ett exempel på detta. Alla skisser utom en innehöll någon form av vegetation men den blev mer detaljerad och analyserad ju längre tid skissen tog. I 1-minutersskisserna utforskades den närmsta och mest utmärkande vegetationen i linjer och former. Reflektionerna innehöll orden träd, klematis och perenner. 15-minutersskisserna var mer detaljerade och reflektionerna innehöll ord som skira klematisbollar, ek, löv, stjärnformade fröställningar och nyponbuskar. Skisserna som gjordes under 60 minuter innehöll flest detaljer med reflektioner om grässtrån, klematisens uppbyggnad, sälgens färade stam med mossa och astilbens små plymer.

Tabell 3. Sammanställning över skisstekniker, aspekter och tidsbegränsningar.

Aspekter	Skissteknik	Tid (minsta tid)	Anmärkning
Förhållanden/skala	Blyerts; övriga tekniker behövde längre tid.	1 minut	Färgpennor behövde 60 minuter.
Linjer	Alla tekniker.	1 minut	
Avgränsning	Tusch, färgpennor	1 minut	Alla tekniker undersökte denna aspekt på 15-minutersskisserna.
Utblickar	Blyerts, tusch; färgpennor behövde längre tid.	1 minut	
Vegetation	Alla tekniker.	1 minut	Detaljer och namngivning av växter fanns på 15- och 60-minutersskisserna.
Valör	Akvarell; blyerts och tusch behövde längre tid.	1 minut	Blyerts och tusch behövde 60 minuter. Tusch studerade valörer i endast en bild och enbart i förgrunden.
Topografi	Alla tekniker.	1 minut	
Typ av ytmaterial	Blyerts, akvarell, färgpennor; tusch behövde längre tid.	1 minut	
Färg	Färgpennor; blyerts och akvarell behövde längre tid.	1 minut	För blyerts och akvarell tog det 60 minuter att notera färger.
Förändring över tid; hur ljuset förändras	Blyerts, tusch	60 minuter	Om människors rörelse över platsen räknas in i detta begrepp uppfattades denna aspekt även i tusch och akvarell på tiden 15 minuter och färgpennor på 60 minuter.
Sammanhang	Alla tekniker.	15 minuter	

Tidsaspekten fokuserar på hur ljuset förändras och det förutsätter att platsbesöket sker under en längre tid. Ett annat sätt att undersöka denna aspekt är att återkomma till en plats flera gånger och under olika tidpunkter. Eftersom syftet med denna sammanställning är att jämföra tidsbegränsningar och skisstekniker valde jag att endast utvärdera om tidsaspekten kunde undersökas i de enskilda skisserna och reflektionerna. Jag bortsåg från det faktum att jag återkom till platsen under flera dagar under olika tidpunkter och i vissa fall noterade förändringar som skett mellan mina besök. Exempel på dessa typer av förändringar var att snön varierade i tjocklek, vissa dagar var stenhällen helt täckt med snö och andra dagar hade delar av snön smält bort. En annan infallsvinkel på tid är att analysera hur människor använder platsen. I de fall detta finns nämnt i reflektioner eller skisser har jag gjort en anmärkning i tabellen.

En av de aspekter som finns i tabellen är färg. Det är tydligt i reflektioner och skisser hur stor inverkan en färgteknik har på intrycken. Möjligheten att kunna skissa en plats med dess olika färger gör att mer fokus läggs på just denna aspekt, emellertid tog det längre tid att skissa med färg. Motiven som utforskas innehåller endast några få objekt och jag försökte fånga de olika färgnyanser som fanns. Detta bildade en kontrast till tuschen som gärna förenklade motiven och undersökte fler aspekter. Tusch var även den enda skissteknik som inte undersökte färger. Jag blev nyfiken på hur dessa två tekniker skulle kunna kombineras och om något skulle förändras i mina intryck.

Fördjupning

På följande sidor besvaras frågan: Hur uppfattar jag skillnaden mellan att använda en enskild teknik jämfört med att blanda en svartvit teknik med färg?

Först redovisas skisserna i blandteknik med reflektioner. De utfördes på A4-format under 15 och 60 minuter. Sedan kommer en jämförelse mellan de två studierna. Avslutningsvis presenteras de slutsatser studien lett fram till.

Kombination tusch och färgpennor

15 minuter

Jag upplever att det är stressigt att byta mellan tusch och färgpennor men uppfattar samtidigt att jag inte fastnar lika mycket på några få färgrika objekt som då bara färgpennor används. Mer av platsen och dess sammanhang kan undersökas då förgrundens konturer skissas i tusch. Trots att jag tar in mer av omgivningen är det ändå det som är färgrikt som jag främst uppfattar och fokuserar på. I detta fall är det stenarnas skiftningar i muren som jag mest lägger märke till.

Kombination tusch och akvarell

Aspekter

Aspekter färgpennor: förhållande/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg, sammanhang

Aspekter akvarell: förhållande/skala, linjer, avgränsningar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial

Det är svårt att uppskatta tiden och veta hur mycket jag hinner skissa med vardera teknik. De närmsta större objekten undersöks med tusch. Akvarellpappret har dock grövre gräng än teckningspappret och detta förenat med kylan gör att det tar längre tid att få tydliga streck med tuschpennan. Jag upplever en osäkerhet i vad som ska undersökas med akvarell och hur den kan kombineras bäst med tusch. Tiden rinner iväg och jag vet att det snart ska börja snöa. Tekniken är svår men trots det kan jag undersöka den närmaste omgivningen.

60 minuter

Det är enklare att skissa då förgrunden markeras med tusch. Detta leder till att jag kan förstå och ta in färgerna på husen i bakgrunden. Även några av nyanserna på stenmuren kan studeras. Vissa stenar ser grå ut, andra blå eller rödaktiga. Nyponbuskarna bakom pergolan har en mörkt brunröd färg. Jag känner ett tag doften av parfym men inte längre den äckliga lukten, kanske för att jag flyttat på mig. Det är kallt och blåsig ut. Få människor syns till.

Här undersöks bakgrunden med akvarell och förgrunden utforskas med tusch. Jag upplever att detta är en bra kombination att förstå sammanhang och skala på en plats. Akvarellen kan undersöka volymer samt valör för att analysera djup och nyans. Det höga och vita 10-våningshuset längst till höger syns dåligt i bild då akvarellen ljusnar då den torkat. Avbryter efter ca 50 min, det börjar snöa ymnigt och akvarellen flyter runt med snöflingor i klungor.

Aspekter färgpennor: förhållande/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, topografi, ytmaterial, färg, sammanhang

Aspekter akvarell: förhållande/skala, linjer, avgränsningar, utblickar, vegetation, valör, topografi, ytmaterial, färg, tid, sammanhang

Jämförelse

Avslutningsvis jämförs nu de två studierna. Först presenteras bilder och jämförande texter och därefter de slutsatser som studien har lett fram till. På denna sida jämförs skisser med färgpennor. Överst till höger syns de två skisser i blandteknik som gjordes och under dem finns jämförande skisser utförda i enskilda skisstekniker. På följande sida jämförs skisser i akvarell på samma sätt.

Kombination tusch och färgpennor

Blandtekniken med färgpennor var orsak till valet av ett färgglatt hus i bakgrunden och jag uppfattade främst färger och nyanser på platsen. Då förgrunden snabbt kunde skissas upp med tusch hjälpte det mig att även studera och ta in det som fanns längre bort. Husens olika vinklar och nyanser undersöktes, men fokus i skissen låg på det som fanns nära. Samtidigt upplevde jag att det var naturligt att vidga min vy och ta in mer av omgivningen än då jag endast skissade med färg.

Den vidgade vyn resulterade även i att platsens sammanhang och skala blev tydlig. Då jag skissade med enbart färgpennor studerades inte husen i bakgrunden – förutom då jag skissade på A5 under 60 minuter. Skisserna med enbart färgpennor utforskade snarare de mest framträdande objekten, speciellt angående deras färger. Kombinationen av tusch och färgpennor resulterade alltså i att aspekterna sammanhang, skala men även utblickar blev undersökta.

Tidsaspekten saknas i både denna blandteknik med färgpennor och i de skisser som gjordes med enbart färgpennor. Det kan finnas flera orsaker till detta som exempelvis tidpunkt på dagen och att fokus låg på andra aspekter som färg och sammanhang.

Skissat på 15 minuter

Blandteknik.

Denna skiss gjordes på 15 minuter i A5 med enbart färgpennor. Jag uppfattade det gula huset i bakgrunden men det studerades inte i skissen. Tidsbegränsningen upplevdes för kort för att utblickar skulle kunna undersökas. Fokus låg på det som fanns nära.

På denna 15-minutersskiss i A3 med enbart färgpennor var stenhällen den enda bakgrund jag uppfattade. Husen undersöktes inte till skillnad från skissen som kombinerades med tusch. I denna skiss undersökte jag det som var färgrikt och det som stack ut färgmässigt. Platsens sammanhang och utblickar studerades inte.

Skissat på 60 minuter

Blandteknik. Staketet på muren hade vajrar. Jag lade inte märke till detta förrän nu, att det fanns vajrar i hörnen men spjälor på resterande delar av staketet. Jag observerade stolparna tidigare men inte vajern.

Denna skiss gjordes i A5 på 60 minuter och var den enda med enbart färgpennor som undersökte parkens sammanhang och gränser.

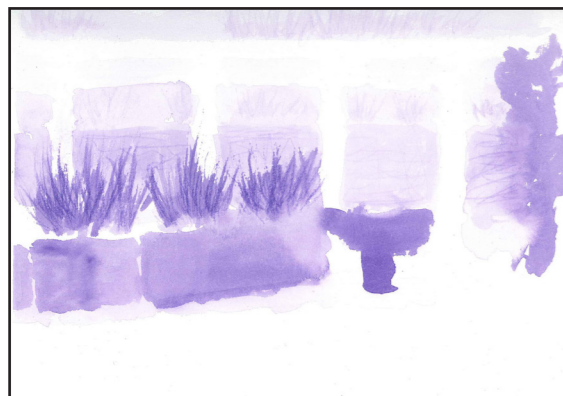

Denna skiss gjordes på 60 minuter i A3 med enbart färgpennor. Här uppfattade jag inte husen i bakgrunden till skillnad från skissen som kombinerades med tusch. Endast det som låg nära och var färgrikt undersöktes. På skissen som kombinerades med tusch analyserades även husen i bakgrunden vilket gav parken och pergolan ett sammanhang.

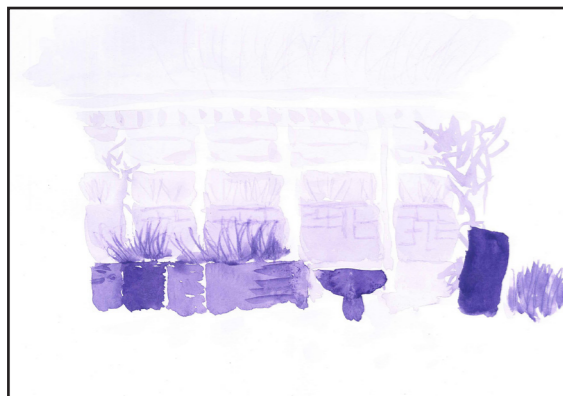
Skissat på 15 minuter

Blandteknik. Denna skiss upplevdes som väldigt stressig att göra. Tekniken bör därför användas mer utstuderat då den utförs på kort tid. Exempel på detta kan vara att bara använda akvarell till volym, valörstudier eller bakgrund. Stressen reducerar annars upplevelsen av platsen.

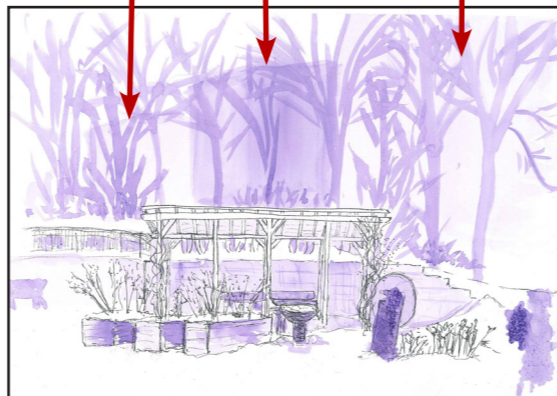

Denna skiss i enbart akvarell utfördes under 15 minuter på A5-format och har ungefär samma motiv som det som utfördes i blandteknik. Blandtekniken kunde undersöka pergolans konstruktion bättre då den kunde gå in mer på detaljer så som linjer.

Denna skiss i enbart akvarell utfördes under 15 minuter på A4-format. Den har samma motiv som det som utfördes i blandteknik. Här studerades växtligheten bakom pergolan inte lika ingående. Murens linjer uppfattades dock bättre jämfört med blandteknikens 15-minutersskiss.

Skissat på 60 minuter

Blandteknik. Sammanhang och skala uppfattades. Förgrunden studerades med tusch. Detta gav en frihet att undersöka volymer och träd bakom pergolan utan att allt flöt samman. Akvarellens volymer analyserade skalan på tre hus (se pilar) jämfört med tuschen. På blandtekniken kunde jag även uppfatta marklutningen på kullen.

Denna skiss i tusch utfördes under 60 minuter på A4-format med samma motiv som det i blandteknik ovan. Jämfört med blandtekniken uppfattade jag fler detaljer i förgrunden så som murens linjer och växtlådornas ytmaterial. Bakgrunden blev däremot sämre analyserad och undersökt.

Denna skiss i enbart akvarell utfördes på 60 minuter i A4-format. Jämfört med blandtekniken är bakgrunden mindre detaljerad och buskar knappast analyserade. Kullens topografi studerades däremot.

Kombination tusch och akvarell

Blandtekniken med akvarell gjorde det delvis lättare att undersöka linjer. Tuschens svarta kunde utforska tunna linjer i förgrunden som var svåra att studera med enbart akvarell och pensel nr 12. Detta kan uppfattas i pergolans snedstag som saknades i skisserna med enbart akvarell. Även perennernas linjer och detaljer i växtlådorna kunde studeras. Däremot var murens linjer mer undersökta i akvarellen jämfört med blandtekniken.

De två skisserna i blandteknik med akvarell utforskade en större vy jämfört med skisserna i enbart akvarell. Kombinationen av de två skissteknikerna resulterade i att mer kunde undersökas utan att allt flöt ihop, men det var skillnad på hur mycket som kunde studeras i de olika tidsintervallen.

Något som blev tydligt med blandteknik i akvarell var möjligheten att studera volymer, en aspekt som inte tagits upp tidigare. Genom husens volymer i bakgrunden fick platsen ett sammanhang och en skala som inte kunnat analyseras i tidigare skisser. Jämfört med övriga skisstekniker gav akvarellens volymer en abstraktare bild av husen och undersökte varken detaljer som fönster eller färger, endast skillnad i skala och valör.

Skillnaden mellan akvarell och övriga skisstekniker syntes bland annat i penselns förmåga att skissa träd med några få penseldrag. Trädens form upplevdes som enklare att studera med pensel jämfört med penna. Buskar upplevdes dock som enklare att undersöka med pennor. Detta beror antagligen på att jag inte kunde måla tunna linjer med den pensel som användes och exempel på detta syns i skisserna med blandteknik.

Förändring över tid uppfattades inte i blandteknik med akvarell men inte heller i akvarellskisserna om endast solens plats på himlen räknas. Däremot började det snöa ymnigt då 60-minutersskissen gjordes och det blev svårt att uppfatta vad som fanns längre bort. Platsen förändrades från att vara öppen med bra visuell kontakt med omgivningen till att bli mer sluten. I båda teknikerna skissades även människor som rörde sig över platsen.

Slutsats

Den största skillnaden mellan att använda en enskild teknik jämfört med att blanda en svartvit teknik med färg var avslutningsvis att jag kunde ta in och förstå mer av platsens sammanhang.

Färger och nyanser dominerade mina intryck då jag skissade med färgpennor och med en blandteknik utvidgades mitt utforskande av färger till omgivningen. På samma sätt kunde jag ta in mer av platsens sammanhang och valörer då jag skissade med akvarell och tusch. Därtill kunde jag uppfatta volymer vilket jag inte gjort under de föregående studierna.

Diskussion

Min huvudfråga var: ”Hur påverkar valet av skissteknik mina intryck av Källparken?”, samt den fördjupande frågan ”Hur uppfattar jag skillnaden mellan att använda en enskild teknik jämfört med att blanda en svartvit teknik med färg?”. Resultaten är givetvis subjektiva eftersom de utgår från mina egna upplevelser och förutsättningar, men det är också avsikten med att använda introspektion som metod. Vissa resultat bör däremot vara allmängiltiga så som att skisser under en mycket kort tidsperiod främst fokuserar på större drag som exempelvis linjer medan en skiss som utförts under en längre tid ger möjlighet för skissaren att ta in platsen med dess sammanhang och utblickar. Mina reflektioner visar även att upplevelser och intryck av platsen formades av flera sinnen. Detta går i linje med vad Lavoie (2005) hävdar: att skissen är en hjälp i att uppleva platser och att skissandet hjälper oss att komma ihåg dem. Dessa upplevelser kan vara både positiva och negativa. Jag uppfattade ljud då jag skissade men kände även dofter. Den odör som fanns på platsen och känslorna av obehag påverkade mig både under skissandet på plats och efteråt. Jag kände en allt starkare olust att återkomma till platsen för att skissa. Lukten fanns kvar i mitt minne och återkommer alltjämt då jag ser på skisserna.

Jag är ovan vid att skissa och har inte tidigare skissat på detta sätt med vare sig färgpennor eller akvarell. Denna undersökning var därför en upptäcksresa inte bara i hur skissteknikerna påverkar mina intryck av en plats utan även i hur de kan användas. Det fanns inte någon speciell tanke bakom hur jag skulle utföra mina olika skisser utan de skissades förutsättningslöst utifrån det motiv som valts. Detta förhållningssätt påminner om det sökande som Birgerstam (2000) talar om, skissandets process mot något gripbart vilket kanske syns tydligast i blandtekniken med akvarell. Där fanns två sorters sökande, att behärska tekniken samt att förstå och ta in platsen. Detta sökande efter att behärska tekniken påverkade mina intryck och reflektioner. Krupinska (2016) hävdar vikten av att vara bekväm med sin skissteknik för att kunna använda den på ett bra sätt. Valet av skissteknik har med andra ord betydelse för hur den kan utnyttjas. I vidare betydelse skulle detta även kunna påverka hur en plats uppfattas genom den aktuella skisstekniken. Om skissaren är förtrogen med sin skissteknik kan mer fokus läggas på intryck och upplevelse jämfört med om skisstekniken är oprövad.

Mina frågeställningar utgick från att skissandet är en metod i att lära känna en plats och att skissen inte är själva målet med undersökningen. Att visa skisserna kan därför vara problematiskt då de kan stjäla fokus från resultatet, nämligen mina intryck och hur jag uppfattade platsen. Denna typ av skisser är inte heller tänkta att visas upp för andra. De kan i bästa fall utgöra en personlig minnesbild av en plats där viktiga aspekter pekats ut, i annat fall utgör de en studie som

Fotografi över platsen där skisserna utfördes.

sammanfattas i ord eller på annat sätt som upplevs lämpligt. Skissernas kvalitet och avbildande förmåga är oväsentliga, den är endast ett hjälpmedel i att upptäcka en plats och utforska olika aspekter. Lavoie (2005) menar att när vi skissar lär vi känna en plats bättre och djupare än om vi fotograferar den. Ett fotografi återger allt medan en skiss kan värdera och ta med det mest väsentliga skriver hon. Fotografiet kan däremot vara till hjälp för andra att förstå platsen om de själva inte varit där. Det blir en mer ytlig kunskap men likväl något att förhålla sig till. Ett fotografi kan kanske förmedla en förståelse av skala och sammanhang beroende på hur det är taget. Det fotografi som här visas över platsen är taget en solig morgon i början av februari. Det visar pergolan, stenhällen och några av de omkringliggande husen. Växtlådorna syns men detaljer som att vinklarna på kortsidorna inte är 90 grader är svårt att upptäcka från denna riktning.

Skisser

Skisserna utfördes under vintermånaderna då det låg snö på marken och låga strukturer kunde därför inte undersökas. Vegetationen var avlövd vilket gjorde att mer av omgivningen syntes. Samma undersökning under en annan del av året hade gett andra resultat då exempelvis trädens lövkronor delvis avskärmat platsen. Vegetationen i rabatter och buskage hade även gett mer strukturer och färger att undersöka. En varmare väderlek hade antagligen gjort att jag noterat mer på platsen eftersom kylan gjorde att jag frös och stundtals hade svårt att koncentrera mig. Detta innebar att mina upplevelser och intryck av platsen reducerades.

Eftersom skisserna utfördes på samma plats upptäckte jag mer och mer varje gång jag kom dit. Av denna anledning är det inte säkert att ”nya” saker som upptäcktes med en viss teknik berodde på att just den skisstekniken användes. Det kan lika väl bero på att jag spenderat tillräckligt med tid på platsen för att kunna upptäcka nya detaljer. Lavoie (2005) skriver om tidens inverkan på en plats och hur platsen förändras av ljus och skugga. Denna förändring uppfattas tydligare om platsen besöks flera gånger vilket var vad jag gjorde. Jag upptäckte nya spår i snön och att bordsduken bytts ut. Detta var däremot inte det som var mitt fokus i undersökningen utan i stället de enskilda skissteknikerna och hur de påverkade mig. Av denna anledning hade det kanske varit bättre om undersökningen utförts på olika platser för olika skisstekniker. En undersökning som fokuserar på förändring av en plats över tid skulle däremot kunna vara en intressant frågeställning att gå vidare med där även introspektion som metod med dagboksanteckningar skulle fungera bra..

Utvärdering

Skissteknikernas fördelar och nackdelar som jag uppfattade dem då jag var ute och skissade är samtidigt en utvärdering över hur väl de fungerade i kallt väder och då det snöade.

Generellt sett var det otympligt att skissa ute i kyla, händerna blir kalla och det var svårt att skissa med tjocka vantar. Även pappret påverkades av vädret, det räckte med att luften var fuktig för att pappret skulle suga åt sig fukt och göra det svårt för pigmentet att fästa. Att skissa på papper med exempelvis tusch var dock ett snabbt och enkelt sätt. Enkelheten och tillgängligheten till materialet gjorde det lätt att börja skissa och det var detta jag ville komma åt. Tillgängligheten innebär att man kan använda sig av till exempel en tusch- eller

blyertspenna vid ett platsbesök även om en skiss inte var planerad från början. Akvarell kräver däremot mer förberedelser och planering, den har emellertid andra fördelar. Trots att det var kallt att skissa i kyla har det gjorts under lång tid, precis som Lewis-Jones och Herbert (2017) påpekar. Skisserna var tidigare viktiga dokument för upptäcktsresande och gjordes även i Arktis, en plats där temperaturen lär ha varit mycket lägre än den jag upplevde.

De olika pappersformaten gjorde det intressant att se hur de påverkade mina motivval och skisser. Jag skulle inte kunna tänka mig att ta med mig ett stort A3-block till ett platsbesök men genom denna undersökning har jag ändå sett att storleken på pappret har en inverkan i hur detaljerad och omfattande skissen blir. Ramberg (2017) hävdar att valet av akvarellpapper påverkar det färdiga resultatet samt hur mycket vatten det kan suga åt sig. Då olika akvarellpapper användes märktes skillnaderna då den ljusaste valören syntes dåligt då den torkat, speciellt på pappret med mindre gräng.

De tre olika tidsbegränsningarna valdes utifrån att jag ville ha möjlighet att jämföra snabba skisser med skisser som fått ta lite längre tid. En begränsning på ca 15 minuter skulle kunna fungera för en undersökande skiss vid ett platsbesök medan skisser på 60 minuter är mer ovanliga. Att befinna sig på en plats under en längre tid är dock en fördel om man vill lära känna platsen och skissandet kan då vara en hjälp i att behålla fokus precis som Lavoie (2005) hävdar. Jag valde därför att skissa under 60 minuter för att få en kontrast till de kortare tidsbegränsningarna. De valda tidsbegränsningarna är med andra ord tänkta att vara en uppskattning över vilka intryck som kan uppnås och därmed anpassas efter behov i framtida platsbesök.

Birgerstam (2000) och Reid (2002) konstaterar att skisser är en hjälp för arkitekter att se och utforska olika aspekter. Sammanställningen av olika typer av aspekter gjorde det därför möjligt för mig att utifrån dem utvärdera skisstekniker och tidsbegränsningar. Jag ville få en enkel och lättläst tabell över mina resultat och hur de praktiskt kunde användas där teknik, tid och aspekter var sammanlänkade. Andra aspekter hade kunnat läggas till men mitt mål var att få en överblick och att titta lite närmare på några av de aspekter som kan studeras i en inventering och analys av en plats.

Min metod var att först skissa och sedan utvärdera skisserna utifrån vissa aspekter. En annan utgångspunkt hade varit att från början skissa utifrån aspekterna och undersöka hur bra skissteknikerna fungerar för dem. Detta hade varit ett mer konkret sätt att undersöka hur bra skissteknikerna fungerar för olika typer av aspekter. Däremot är det möjligt att jag missat andra upptäckter och intryck med den metoden, till exempel hur markens topografi kunde ses mellan muren och pergolataket eller hur stenarna har bearbetats på olika sätt på platsen. Eftersom jag var intresserad av hur mina intryck påverkades och inte bara ville veta hur bra skissteknikerna fungerade för olika aspekter ville jag inte bli påverkad av något under tiden som jag skissade. På detta sätt var det möjligt för mig att ta in flera intryck under ett skisstillfälle och inte bara fokusera på exempelvis vegetation.

Metoden att använda introspektion har både fördelar och nackdelar. Som redan nämnts ovan var det mina intryck som skulle utforskas och analyseras och för detta krävs självobservation. Precis som Frostling-Henninsson (2004) påpekar är fördelarna med att föra anteckningar över alla sina observationer och upplevelser att även små och till synes oviktiga detaljer blir synliga. Dessa små detaljer kan sedan komma fram i analysen och bli till något intressant, till exempel hur ordet valör kom fram i mina anteckningar samt hur storleken på pappersformatet påverkade detaljnivån i skisserna. Introspektionens subjektiva fokus kan även utgöra en nackdel då resultatet är format efter en specifik

individ. En annan person skulle fått andra resultat då intrycken är individuella och bland annat formas efter personens bakgrund, förutsättningar och intresse. Som tidigare nämnts finns det dock vissa resultat i denna undersökning som kan vara mer allmängiltiga. En liknande undersökning med flera deltagare skulle ge mer underlag för en analys och eventuellt kunna dra mer generella slutsatser för hur intrycken påverkas av olika typer av skisstekniker.

Fördjupning

Då fördjupningsskisserna gjordes var det i två olika tidsbegränsningar och endast en skiss i vardera blandteknik och tidsbegränsning. I de tidigare skisserna gjordes tre skisser per teknik och tidsbegränsning vilket innebar att jag kunde få en inblick i hur mycket som kunde skissas under en specifik tid och anpassa motivet. På så sätt kunde jag även inrikta mig på de intryck jag upplevde utan att känna mig stressad av tiden. Onekligen spelade det ingen roll i hur mycket som hann skissas av det tänkta motivet eftersom det var mina intryck som räknades och undersöktes. Emellertid hade fördjupningsdelen som utgångspunkt tanken att blanda två tekniker i en skiss. Jag ville därför ha god tid att använda båda teknikerna för att kunna se hur de kunde komplettera varandra och observera hur de påverkade mina intryck.

Att blanda tekniker var intressant eftersom de olika egenskaperna hos skissteknikerna kunde användas på ett nytt sätt. Ramberg (2011) skriver om att förenkla sitt motiv då det skissas med tusch. Tuschens snabba och förenklade streck kunde nu utnyttjas och kombineras med utforskandet av färger eller valörer och volymer. Blandtekniken med akvarell blev en lavering precis som Ramberg (2011) beskriver även om han främst skriver om utspädd tusch. Akvarellens förmåga att visa på skala och volymer på ett abstrakt men ändå konkret sätt förvånade mig. Från början hade jag ingen klar bild över hur jag kunde kombinera teknikerna och därför upplevdes den första skissen som väldigt stressig. Stressen över att hinna kombinera tusch och akvarell på ett meningsfullt sätt hade därför övertaget på bekostnad av den undersökande aspekten som därför blev lidande. I den följande skissen kunde jag utveckla tekniken och förstå hur den kunde utnyttjas. Då kunde jag även reflektera över mina intryck.

De båda blandteknikerna skulle kunna fungera som metoder vid platsbesök. Om de kombinerades med text i bilden kunde de förmedla ännu fler intryck. Skisserna kunde även göras mer abstrakta, till exempel om platsens färger undersöktes.

Upplevelsen av att ta med färg i en skiss var avslutningsvis att den fördjupade mina intryck på ett markant sätt jämfört med de svartvita teknikerna. Jag blev mycket mer medveten om de olika färger och nyanser som fanns runt omkring mig. Då jag inte skissat med färg tidigare var detta en överraskning. Blandtekniken med tusch och färgpennor hjälpte mig att uppleva mer av platsens sammanhang än då jag skissade med enbart färgpennor, men platsen och olika detaljers färger dominerade fortfarande mina intryck. Den fördjupade upplevelsen av färg på en plats då en färgteknik användes är således den främsta slutsatsen av denna uppsats.

Litteraturlista

- Birgerstam, Pirjo (2000). *Skapande handling: om idéernas födelse*. Lund: Studentlitteratur
- Frostling-Henninsson, M. (2004). Introspektion. I: Gustavsson, Bengt (red.), *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 167-188.
- Hutton-Jamieson, Iain (1999). *Teckna med färgpennor: med 22 exempel som steg för steg illustrerar hur man går tillväga, samt råd om material och tekniker*. Köln: Könemann
- Kontoret för samhällsutveckling (2014a). *Parkplan – plankarta 4, kulturhistoriskt intressanta parker och promenader*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/parkplan--plankarta-4-kulturhistoriskt-intressanta-parker-och-promenader/> [2018-01-28]
- Kontoret för samhällsutveckling (2014b). *Uppsalas parker – Riktlinjer*. Uppsala: Uppsala kommun. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/9da79d457d9d4914bf4fe6a4760c7302/uppsalas-parker-riktlinjer.pdf> [2018-01-28]
- Krupinska, Jadwiga (2016). *Att skapa det tänkta: en bok för arkitekturintresserade*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lantmäteriet (u.å.). *GSD-Ortofoto*, [Kartografiskt material]. 1 meter raster färg
- Lantmäteriet (u.å.). *GSD -Terrängkartan raster*. [Kartografiskt material]. 1:50 000
- Lavoie, C. (2005). Sketching the Landscape: Exploring a Sense of Place. *Landscape Journal*, 24(1), ss. 13-31.
- Lewis-Jones, Huw & Herbert, Kari (2017). *Världens upptäckare: skisser och anteckningar från de stora äventyren*. [Stockholm]: Bokförlaget Max Ström
- Nyblom Gnosspelius, Titti (1992). *Teckningsboken*. Stockholm: Brevskolan
- Ramberg, Johan (2017). *Akvarell: vattendansen och det intuitiva måleriet*. Stockholm: Känguru
- Ramberg, Johan (2011). *Teckning: klassiska tekniker och nya idéer*. Västerås: Ica
- Reid, Grant W. (2002). *Landscape graphics: plan, section, and perspective drawing of landscape spaces*. Rev. ed. New York, NY: Watson-Guption Publication
- Svenska akademien (2009). Skiss. I: *Svensk ordbok*. Tillgänglig: <https://svenska.se/tre/?sok=skiss&pz=1> [2018-05-25]